

DESIGN
MUSEUM
DEN
BOSCH
JAARVERSLAG
2020

DESIGN
MUSEUM
DEN
BOSCH
JAARVERSLAG
2020

DESIGN MUSEUM DEN BOSCH VOORWOORD

Een jaar van uitersten

2020 was voor Design Museum Den Bosch een jaar van uitersten. De eerste maanden stonden nog in het teken van de verlengde tentoonstelling *Design van het Derde Rijk*. Die bracht ons museum ongekende bezoekersaantallen, enorme publicitaire aandacht en nationaal en internationaal respect voor onze activiteiten. In maart kwam dat alles met een klap tot stilstand toen het museum vanwege de corona-epidemie voor het publiek (naar later bleek liefst enkele keren) tijdelijk moest sluiten. Het museum kende vervolgens een vrijwel permanent proces van inspelen op overheidsmaatregelen, het voortdurend aanpassen van de programmering en het omgaan met ongekende financiële omstandigheden. De negatieve gevolgen voor de medewerkers bleven in eerste instantie overzichtelijk, al moesten we vanwege het sluiten van het museum en het wegvallen van de externe evenementen toch beperkte maatregelen nemen ten aanzien van de personele bezetting. Het museum kende gezien de omstandigheden in 2020 uiteindelijk een uiterst bevredigend bezoekersaantal en kon dankzij enkele rigoureuze programma-aanpassingen en de financiële steun van de gemeente, de rijksoverheid en de culturele fondsen het jaar financieel positief afsluiten.

De corona-epidemie had natuurlijk verminderde belangstelling tot gevolg voor een paar belangrijke programma-onderdelen, zoals de *signature*-tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* en de presentatie *De poster is dood*. De gemiste publieke aandacht voor *BodyDrift* weerhield ons er niet van om afgelopen jaar met hernieuwde energie het *posthuman*-thema verder uit te werken. Zo realiseerde het museum een aantal bijzondere collectie-aankopen en organiseerde het in samenwerking met Stichting Stokroos het BodyDrift Stipendium, waaruit jaarlijks een ontwerpopdracht volgt ten bate van een presentatie in het museum. Corona leidde helaas ook tot uitstel van (inter)nationale samenwerkingen, die mede als gevolg van de onderscheidende tentoonstelling *Design van het Derde Rijk* in het zicht waren gekomen. Het museum tekende gelukkig al wel een contract met het Rijksmuseum voor intensieve samenwerking met het oog op een grote tentoonstelling over designtekeningen uit de periode 1600-1900.

Hoewel de coronacrisis onze missie als publieke instelling op scherp zette, bracht het ons ook goede zaken. Allereerst leerden we onder deze uitzonderlijke omstandigheden oude en nieuwe subsidiënten kennen als betrouwbare partners, die in woord en financiële daad het museum steunden en onverkort hun vertrouwen uitspraken in het beleid en de toekomst van het museum. Van deze partijen willen we hier met name de gemeente 's-Hertogenbosch bedanken, waarmee de al goede relatie nog verder werd verbeterd. Dit alles gaf het museum het vertrouwen om het voornemen van een aantal zaken die al in 2019 ingezet waren met veel energie verder te brengen. Dit varieerde van het vervullen van de vacatures van curator en fondsenwerver met talentvolle jonge medewerkers, en het aantrekken van een zeer ervaren hoofd bedrijfsvoering, tot de daadwerkelijke aanvang van de nieuwe inrichting van de begane grond. Thuis werken had voor een flink aantal van onze mensen behoorlijk wat voeten in de aarde, maar per saldo leerden we efficiënt op afstand (samen) te werken. En we zagen in dat corona een flinke, versnelde stap richting de digitale wereld kon betekenen. Het corona-jaar kende de lancering van de digitale Derde Verdieping, dat functioneert als kennisgeheugen van ons museum en als een platform met zelfstandige programma's in het kader van de tentoonstellingen, en op korte termijn een vaste designopstelling op de begane grond. We profiteerden met de Derde Verdieping zo al volop van dit ver vóór de coronacrisis opgezette onderdeel: professioneel gemaakte formats voor bezoekers die niet mogen of kunnen komen en bijvoorbeeld voor mensen in het onderwijs die enorm geholpen werden bij het organiseren van online onderwijs. Dergelijke ontwikkelingen stemmen positief, en al kan op dit moment van schrijven niemand ver vooruitkijken, Design Museum Den Bosch ziet de toekomst met heel veel vertrouwen tegemoet.

Timo de Rijk
Directeur Design Museum Den Bosch

Titus M. Eliëns
Voorzitter Raad van Toezicht

DESIGN MUSEUM DEN BOSCH JAARVERSLAG 2020 LEESWIJZER

Dit jaarverslag is opgebouwd alsof je door het museum wandelt.
Je kunt de informatie over tentoonstellingen en aankopen & schenkingen bekijken in de tijdslijn. Of in tekst. Of in beeld.
De cijfers corresponderen met een tentoonstelling, aankoop of schenking.

In het tweede deel lees je de overige informatie over Design Museum Den Bosch in het afgelopen jaar.

1 - 7

Tentoonstellingen

8 - 12

Collectie, aankopen & schenkingen

13 - 22

Activiteitenprogramma
Publiekszaken: Educatie
Marketing & communicatie
Pershoogtepunten
Development & relatiemanagement
Bedrijfsvoering
Organisatie
Financieel

8 september 2019 t/m 1 maart 2020

Design van het Derde Rijk

20 maart 2020 t/m 28 mei 2020

Keramiek in Quarantaine

Tentoonstellingen

7 maart 2020 t/m 21 februari 2021

De poster is dood

1 juni 2020 t/m 4 oktober 2020

BodyDrift – Anatomies of the Future

Tentoonstellingen

27 oktober 2020 t/m 1 oktober 2021

**Touching Worlds: ontdek de
keramiekcollectie**

5

6

7

17 oktober 2020 t/m 21 maart 2021

**Victor Papanek:
The Politics of Design**

21 september 2020 t/m 21 februari 2021

**Stigmergie: Leren van
mieren**

Tentoonstellingen

2020

2021

8

Gijs Bakker, Maplewood

Armband, 1972, esdoornhout fineer

Collectie
aankopen &
schenkingen

9

Otto Künzli, The Manhattan Piece

Object, 1987, metaal, rubber, papier

10

Ana Rajcevic, ANIMAL: The Other Side of Evolution

Draagbaar object, 2012, fiberglas, polyurethaan

Aldo Cibic, *Belvedere*

Tafel, 1982, marmer, graniet, gelakt hout

12

11

Jun Kamei, *AMPHIBIO*

Draagbaar object, 2017, 3D-geprinte kunststof

Michele de Lucchi, *First Chair*

Twee stoelen, 1983, metaal, hout

Collectie
aankopen &
schenkingen

Tentoonstellingen

In 2020 toonde Design Museum Den Bosch zeven tentoonstellingen, waarvan zes nieuwe. In dit overzicht zijn ook drie bijzondere projecten meegenomen: een etalagetentoonstelling achter de ramen op De Mortel, een nieuwe vaste collectiepresentatie op de tweede verdieping en een presentatie van studentenonderzoek in het Collab. In chronologische volgorde waren de volgende tentoonstellingen te zien:

8 september 2019 t/m 1 maart 2020

Design van het Derde Rijk

Design Museum Den Bosch presenteerde de eerste grote overzichtstentoonstelling van design van het Derde Rijk. Met de Volkswagen Kever, de Olympische Spelen in 1936, de swastika en de films van Leni Riefenstahl en andere belangrijke stukken uit Nederland en Duitsland. De tentoonstelling *Design van het Derde Rijk* toonde de grote bijdrage van vormgeving aan de verspreiding en ontwikkeling van de kwaadaardige nazi-ideologie.

We zijn gewend om in musea de goede kant van cultuur te zien. Juist design wordt vaak gepresenteerd als een bijdrage aan een betere wereld. Maar design reflecteert de wereld, met al zijn goede én slechte kanten. In deze tentoonstelling was de vormgeving een instrument in de handen van het ultieme kwaad. De nazi's waren meesters in het inzetten van vormgeving om hun doel te bereiken; massa's mensen wisten ze ermee aan hun kant te krijgen. Design Museum Den Bosch is een designmuseum nieuwe stijl met een kritische opstelling. Als je volmondig 'dit nooit weer' wilt kunnen zeggen, moet je de moeite nemen te analyseren hoe de processen van beïnvloeding destijds werkten. Dat is wat deze tentoonstelling deed.

De tegenstellingen die het nazisme kenmerken werden getoond in een ruime selectie objecten uit Nederlandse en Duitse musea en verzamelingen. Zo waren er architectuurelementen en meubels te zien uit het Haus der Deutschen Kunst en de Rijkskanselarij. De ontwerpen toonden hoe de nazi's teruggrepen op de classicistische vormgeving als machtsvertoon en symbool voor een nieuwe Duitse cultuur. De vele tijdschriften die opgenomen waren in de tentoonstelling gaven een beeld van het verdoorgeweerde doelgroepenbeleid van de nazi's. De instructieboeken van de SS lieten zien hoe precies ieder onderdeel van de beeldvorming rond de nazi's werd ontworpen. Bij het ontwerp van de massabijeenkomsten werd niets aan het toeval overgelaten.

Bij de tentoonstelling was een uitgebreid publieksprogramma, met activiteiten voor iedereen. In aanloop naar de tentoonstelling werkte Design Museum Den Bosch actief samen met verschillende betrokkenen van de lokale Joodse gemeenschap. *Design van het Derde Rijk* maakte deel uit van de activiteiten rond de viering en herdenking van 75 jaar bevrijding in Noord-Brabant.

De tentoonstelling werd mede mogelijk gemaakt door steun van Brabant C, gemeente 's-Hertogenbosch, Mondriaan Fonds en VSBfonds.

20 maart 2020 t/m 28 mei 2020

Keramik in Quarantaine

Design Museum Den Bosch presenteerde tijdens de eerste coronalockdown de tentoonstelling *Keramik in Quarantaine*. Het was een selectie van internationale topstukken uit de collectie van het museum. De tentoonstelling was gratis en voor iedereen te zien die door De Mortel langs de ramen van het museum liep. De stukken waren op tenminste anderhalve meter afstand van elkaar geplaatst, zodat alle bezoekers zich aan de coronamaatregelen konden houden.

Deze etalagetentoonstelling bracht bijzonder keramisch werk van onder andere Miquel Barceló, Arman, Simone van Bakel, Hans Coper, Rita Duval, Glithero, Andrew Lord, Andrea Gill, Jean Lurçat en Ettore Sottsass.

Omdat de scholen ook gesloten waren, werd er een speciale homeschool-ontwerptool ontwikkeld die via de website gedownload kon worden. Hiermee konden families aan de slag met verschillende teken- en ontwerp opdrachten.

1 juni 2020 t/m 4 oktober 2020

BodyDrift – Anatomies of the Future

Hoe ziet de toekomst van het menselijk lichaam eruit? Ontwerpers en kunstenaars verkenden in deze tentoonstelling de morele en technologische grenzen van het lijf. De mens wordt verbeterd, beschermd, aantrekkelijker gemaakt. Dit moderniseringsproces is al eeuwen aan de gang, maar komt nu door technologische vooruitgang in een stroomversnelling. *BodyDrift – Anatomies of the Future* ging over de recente geschiedenis en de toekomst van ons lichaam. Het gaf een overzicht van waar we nu staan en presenteerde een speculatieve verkenning van de nieuwe mens in een spectaculair tentoonstellingsontwerp van Bart Hess en Harm Rensink.

3 De collectie moderne sieraden van Design Museum Den Bosch vormde het startpunt voor de tentoonstelling. Naast deze draagbare sculpturen werden vroege en revolutionaire pogingen om mens en technologie te verbinden getoond. Maar de vermenging van mens en machine werd ook kritisch bevraagd: in haar werk *Biometric Mirror* nodigt Lucy McRae de kijker bijvoorbeeld uit om in een spiegel te kijken. Het spiegelbeeld toont niet de werkelijkheid maar een op basis van algoritmes vastgesteld geïdealiseerd gezicht. Als laatste toonde *BodyDrift* projecten die het natuurlijke lichaam achter zich laten. Zo maakt Frederik Heyman exuberante digitale grafmonumenten, ontwikkelt Neri Oxman beeldschone doodsmaskers en ontwerpt het modecollectief The Fabricant virtuele kleding.

Bij deze tentoonstelling werd voor het eerst een Derde Verdieping ontwikkeld: een innovatief digitaal platform waar de thema's van de tentoonstelling verder uitgediept worden, verschillende stemmen aan het woord komen en de tentoonstelling ook na de laatste dag op zaal nog beschikbaar is.

De tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* werd mede mogelijk gemaakt door steun van Fonds 21. De Derde Verdieping werd ontwikkeld met steun van het Mondriaan Fonds.

7 maart 2020 t/m 21 februari 2021

De poster is dood

4 We worden omringd door plaatjes: reclames vechten overal om onze aandacht. Maar waar posters vroeger roerloze beelden waren, wordt onze blik nu steeds vaker getrokken door bewegende beelden. De traditionele grafische vormgeving op papier wordt zo langzaamaan vervangen door *motion design* op schermen. In de tentoonstelling *De poster is dood* presenteerde Design Museum Den Bosch het werk van acht ontwerp bureaus die een rol spelen in de opkomst van de digitale reclamevormgeving in de buitenruimte.

De titel van de tentoonstelling is uiteraard een knipoog – er worden immers nog steeds mooie posters gemaakt. Maar bewegend beeld op schermen is niet meer uit het dagelijks leven weg te denken. Op het treinstation, langs de snelweg, in winkels en in bushokjes; overal kom je knipperende en flikkerende schermen tegen met korte, kleurrijk geanimeerde video's die direct je aandacht vangen. Stuk voor stuk zijn deze *pre-rolls*, *teasers* en *banners* kleurige, mooi vormgegeven kunstwerkjes. Nog een voordeel van *motion design* voor reclamemakers: met bewegend beeld kun je een reclameboodschap overbrengen in een paar seconden.

Met werk van o.a. Merijn & Jurriaan Hos, Thonik voor Holland Festival, Hansje van Halem en Jurriaan Hos voor Lowlands en Lesley Moore voor Design Museum Den Bosch.

17 oktober 2020 t/m 21 maart 2021

Victor Papanek: The Politics of Design

Design Museum Den Bosch presenteerde het werk van de visionaire ontwerper, criticus en activist Victor Papanek (1923-1998). Zijn beroemde boek *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change* (1971) staat voor een radicale visie op ontwerpen waarin duurzaamheid en sociale rechtvaardigheid belangrijker zijn dan consumptie en commercie. De tentoonstelling toonde zowel een retrospectief van zijn werk als de manier waarop jonge ontwerpers meer dan ooit met deze thema's bezig zijn.

5 Design is veel meer dan alleen iets vormgeven. Het maakt deel uit van onze leefwereld en kan dus een instrument zijn voor politieke verandering. Dit was de benadering van Victor Papanek. Hij zag design als een belangrijke factor voor sociaal welzijn, een idee dat vandaag meer dan ooit relevant is. Op de vlucht voor de nazivervolging in Wenen emigreerde Papanek in 1939 naar de Verenigde Staten, waar hij de meest invloedrijke pionier van de twintigste eeuw werd op het gebied van sociale, ecologische en politiek georiënteerde ontwerp praktijken.

De tentoonstelling bestond uit vier delen. In de introductie leerde je Victor Papanek beter kennen aan de hand van een tijdslijn. Je zag zijn vroege werk, alsmede dat van zijn tijdgenoten en inspiratiebronnen Frank Lloyd Wright, Charles & Ray Eames en Isamu Noguchi. Het tweede deel van de tentoonstelling was helemaal gewijd aan het boek *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change*. Het derde deel ging dieper in op de sociale kritiek die de kern vormde van Papaneks werk. Hij riep designers op om niet alleen decoratieve gadgets voor rijke witte westerse mensen te ontwerpen, en richtte zijn blik expliciet op hen die in de mainstream ontwerpcultuur minder aan bod kwamen. Het vierde en laatste deel van de tentoonstelling ging over duurzaamheid. Papaneks mantra 'doing the most with the least' is nog steeds een belangrijk uitgangspunt voor veel ontwerpers.

Deze tentoonstelling was een samenwerking met Vitra Design Museum, Barcelona Design Museum, Victor J. Papanek Foundation en University of Applied Arts Vienna, met een bijdrage van de German Federal Cultural Foundation. Deze tentoonstelling werd mede mogelijk gemaakt dankzij financiële steun van het Kickstart Cultuurfonds.

27 oktober 2020 t/m 1 oktober 2021

Touching Worlds: ontdek de keramiekcollectie

Boven aan de monumentale, gedraaide trap van het museum is een nieuwe vaste collectietentoonstelling te zien. In de komende jaren presenteert Design Museum Den Bosch op deze plek inwisselende samenstelling telkens een aantal belangrijke werken uit de eigen keramiekcollectie. Voor de eerste presentatie *Touching Worlds* zijn twee belangrijke keramische werken als uitgangspunt genomen: *Vase Femme* van Pablo Picasso uit 1954 en *B.C. Orange* van Kenneth Price uit 1967. De werken zijn symbolisch voor de verschillende startpunten van de ontwikkeling van *artist ceramics* en ze vormen sleutelstukken in de collectie van Design Museum Den Bosch.

6 De presentatie *Touching Worlds* brengt twee werelden bij elkaar: die van de grote kunstenaars die begin twintigste eeuw actief waren in Frankrijk, en de keramisten die vanaf eind jaren vijftig aan de Amerikaanse westkust werkten. Aan de linkerkant van de kast zie je werk van Pablo Picasso, Jean Cocteau, Marc Chagall, Raoul Dufy en Lucio Fontana. Aan de rechterkant vind je Amerikaanse keramisten als Kenneth Price, Peter Voulkos, Ron Nagle, Robert Arneson en Adrian Saxe. Tezamen geven deze werken een beeld van wat *artist ceramics* is komen te heten: het werk van kunstenaars die keramiek inzetten als vorm van artistieke expressie, gelijk aan de verf van een schilder of de steen van een beeldhouwer. De scheidslijn tussen toegepaste kunst (waar keramiek normaal toe gerekend wordt) en beeldende kunst is in deze werken komen te vervallen.

De kast is ontworpen door Peter Hopman van Bureau Lakenvelder in samenwerking met GoGo Plastics. Hij is gemaakt van 100% gerecycled plastic in combinatie met glazen platen. De kunststof werd geselecteerd uit twee verschillende afvalstromen en door GoGo Plastics geperst tot unieke, duurzame panelen. Het is een flexibel ontwerp, geïnspireerd op de geperforeerde stalen gereedschapswand, waarmee in de komende jaren nieuwe delen van de keramiekcollectie in verschillende configuraties getoond kunnen worden.

Deze presentatie is tot stand gekomen met steun van de Vereniging Rembrandt en de Turing Foundation, in het kader van het project 'De kracht van onze Nederlandse collecties'.

21 september 2020 t/m 21 februari 2021

Stigmergie: Leren van mieren

7 Stigmergie is een term die oorspronkelijk uit de biologie komt. Je ziet het veel bij insecten: door middel van simpele signalen weten bijen en mieren bijvoorbeeld toch hele complexe bouwwerken te maken. Ook op het web komt het voor, in *opensource software* bijvoorbeeld. Zonder centrale aansturing en zonder dat mensen direct met elkaar gecommuniceerd hebben, zijn gecompliceerde systemen zoals de Firefox-webbrowser of het Linux-besturingsstelsel gebouwd. De wetenschappelijke kennis over stigmergie staat nog in de kinderschoenen. Het is moeilijk te doorgronden hoe eenvoudige, simpele dingen zonder centrale aansturing toch samen tot een complex resultaat kunnen komen. Juist die ogenschijnlijke tegenstrijdigheid maakt het tot een interessant onderwerp voor ontwerpers.

Studenten van de masteropleidingen Social Design, Contextual Design, Information Design en The Critical Inquiry Lab aan de Design Academy Eindhoven hebben zich een trimester lang geconcentreerd op het onderwerp stigmergie. Twaalf van hen onderzochten wat dit concept van een zichzelf organiserend systeem kan betekenen voor ontwerpers. In Design Museum Den Bosch presenteerden ze de resultaten van dit onderzoek. De door hen uitgevoerde experimenten lieten bezoekers kennis maken met stigmergie in design.

Collectie, aankopen & schenkingen uitgelicht

In 2020 werden in totaal 161 objecten verworven. Het leeuwendeel hiervan betrof een omvangrijke schenking die hieronder apart wordt toegelicht. Onze bijzondere dank gaat dan ook uit naar de particuliere schenkers die onze verzameling dit jaar verrijkten. Binnen het verzamelgebied *posthuman* werd een aantal werken aangekocht die te zien waren in de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future*. De betekenis en het potentieel van het thema *post-human* hebben ertoe geleid dat Design Museum Den Bosch het sinds 2018 heeft gedefinieerd als een specifiek aandachtsgebied in zowel het tentoonstellings- als het collectiebeleid. Hiermee neemt het museum een vooruitstrevende positie in en gaat het toekomstgericht verzamelen. Design Museum Den Bosch is in dit verband ook initiatiefnemer van het BodyDrift Stipendium in samenwerking met Stichting Stokroos. In dit kader zal ontwerper Frank Kolkman in het voorjaar van 2021 werk ontwikkelen rond het thema *posthuman*.

Schenking sieradencollectie Benno Premsele

Onze buitengewone dank gaat uit naar Caspar en Els Broeksma. In 2016 besloten zij de omvangrijke collectie keramiek uit de nalatenschap van de gerenommeerde ontwerper Benno Premsele (1920-1997) aan het museum te schenken. Daar is nu diens omvangrijke en goed gedocumenteerde sieradencollectie aan toegevoegd.

De sieradencollectie van Benno Premsele omvat 145 stuks (auteurs)sieraden. Premsele's verzamelingen waren onderdeel van de consequente wijze waarop hij zijn moderne, geëmancipeerde levensstijl uitdroeg. Hij presenteerde deze thuis, waar hij en zijn partner Friso Broeksma vele gasten ontvingen aan wie de nieuwe aanwinsten werden getoond. Naast beeldende kunst, keramiek, glas, hout en textiel verzamelde Premsele dus ook moderne sieraden. Hij prefereerde daarbij armbanden en, als fervent truidrager, broches.

De bijzondere provenance was voor Design Museum Den Bosch een belangrijke reden om de sieradencollectie van Benno Premsele in zijn geheel te accepteren. Los van de waarde van de individuele stukken krijgt de verzameling een extra lading doordat zij door een Nederlands design-icoon bijeen is gebracht. Ze verdient het mede daarom om zo intact mogelijk te worden ondergebracht bij een Nederlands museum dat vormgeving een prominente plek toekent in zijn (verzamel)beleid en programmering. De verzameling sieraden fungeert hier als vanzelfsprekende pendant van de eerder geschonken keramiekcollections. Vandaar ook dat in de nabije toekomst een presentatie aan deze bijzondere schenking zal worden gewijd.

Gijs Bakker, Maplewood

Armband, 1972, esdoornhout fineer

8 In 1992 voerde Gert Staal een gefilmd gesprek met Benno Premsele ter gelegenheid van *Voorzien*, een aan zijn verzamelingen gewijde tentoonstelling in Stedelijk Museum Amsterdam. Daarin zegt Premsele het volgende over het door hem (veel) verzamelde werk van Emmy van Leersum en Gijs Bakker: “Ik heb voor Gijs Bakker en Emmy van Leersum de eerste tentoonstelling in Utrecht geopend [...]. Dat was het moment dat er in de sieraden niet meer alleen de waarde aan de orde was, maar dat het sieraden waren die gedragen hoorden te worden op een manier dat het een relatie had met degene die het droeg. Het had niets meer met status te maken. Daarbij was er nog iets persoonlijks, namelijk dat het sieraden waren die mannen konden dragen. Het sieraad werd onzijdig. [...] Sommige kunstenaars zoals Gijs Bakker blijven actueel. Hij verrast en verbijstert mij steeds weer.”

Otto Künzli, *The Manhattan Piece*

Object, 1987, metaal, rubber, papier

9 Hoewel Benno Premsele het moderne sieraad als onzijdig beschouwde, verzamelde hij toch voor- namelijk armbanden en broches. Dit kan ook te wijten zijn aan het feit dat hij een fervent truidrager was. Op het onnadrukkelijke ‘canvas’ van een trui kwamen de opvallende broches uit zijn collectie des te beter uit. Deze merkwaardige broche ont- stond toen de maker Otto Künzli in 1988 tijdens een bezoek aan New York werd geconfronteerd met een antirookcampagne. Hij ergerde zich aan deze in zijn ogen ‘fanatieke discriminatie’ en besloot stelling te nemen. In dit werk benadrukt hij de magische en rituele aspecten van het roken. Künzli grijpt terug op de functie die sieraden van oudsher hebben als uiting van non-conformisme. Ondanks het feit dat *The Manhattan Piece* vergezeld gaat van een bijbe- horende handleiding voor het meest effectieve gebruik, oogt het object (gelukkig) ongebruikt.

Ana Rajcevic, *ANIMAL: The Other Side of Evolution*

Draagbaar object, 2012, fiberglas, polyurethaan

10 De toekomst wordt vaak als hightech voorgesteld en de nieuwe mens als een cyborg. Dat er ook andere mogelijkheden zijn, die misschien zelfs meer voor de hand liggen, laat Ana Rajcevic zien. Hoe buitenissig ook, haar ‘prothetische lichaamssculpturen’ ogen bijna als natuurlijke extensies van het lichaam. Haar idee van vooruitgang lijkt tegen de evolutie in te gaan richting het dierlijke. Zijn diegenen die zich tooien met deze draagbare sculpturen misvormd of juist verbeterd? De werken vervullen nog een dubbelrol; op het lichaam worden ze onderdeel van de drager. Als ze, zoals hier, op zichzelf worden getoond, veran- deren ze in exotische artefacten.

Jun Kamei, *AMPHIBIO*

Draagbaar object, 2017, 3D-geprinte kunststof

11 Circa dertig procent van de wereldbevolking die nu in kustgebieden woont zal als gevolg van kli- maatverandering veel vaker getroffen worden door overstromingen. Ter voorbereiding op een toekomst waarin de mensheid altijd in de nabijheid van water leeft, ontwerpt Kamei een 3D-geprint amfibisch kledingstuk dat functioneert als een kieuw. Er is een niet-werkend prototype aangekocht. In de werkende versie die inmiddels is ontwikkeld kan het pak zowel zuurstof aan het water onttrekken als koolstofdioxide afvoeren. De manier waarop onder water duikende insecten een dunne laag lucht insluiten op het oppervlak van hun waterafstotende huid vormt de inspiratie voor dit ontwerp. Daardoor is ook deze nieuwe techniek, zoals zo vaak, toch weer afgeleid van de natuur.

Aldo Cibic, *Belvedere*

Tafel, 1982, marmer, graniet, gelakt hout
schenking H. A. Dommissie, Amsterdam

Michele de Lucchi, *First Chair*

Twee stoelen, 1983, metaal, hout

12 Hoewel Design Museum Den Bosch niet voornemens is vormgeving over de volle breedte te gaan ver- zamen, accepteert het in uitzonderlijke gevallen wel schenkingen die buiten de gedefinieerde aan- dachtsgebieden vallen. De bovenstaande objecten behoren tot deze categorie. Beide werden namelijk aangeboden door particulieren die deze meubels hadden aangeschaft naar aanleiding van de grote Memphis-tentoonstelling die in 1984 in onze museale voorloper Het Kruithuis plaatsvond. Deze tentoon- stelling was trendsetend en een eyeopener voor de Nederlandse designwereld. Ze vormde ook het startpunt voor collectievorming op dit gebied. De provenance van deze stukken, die zo nauw met de institutionele geschiedenis verweven is, maakte verwerving voor de hand liggend. Zo is de tafel toentertijd daadwerkelijk in de tentoonstelling te zien geweest.

Uitgaande bruiklenen

13

In 2020 waren in totaal 53 kunstwerken van Design Museum Den Bosch als bruikleen te zien in zeven instellingen in binnen- en buitenland.

Caixa Forum Barcelona, Barcelona

1 juni - 27 september 2020, sieraden van Jean Cocteau, Meret Oppenheim en Man Ray (3 stuks)

Caixa Forum Madrid, Madrid

12 november 2020 - 21 maart 2021, sieraden van Jean Cocteau, Meret Oppenheim en Man Ray (3 stuks)

Centraal Museum, Utrecht

24 februari - 16 augustus 2020, sieraden van Meret Oppenheim (8 stuks)

Design Museum, Gent

13 maart 2020 - 21 februari 2021, keramiek van Magdalene Odundo (1 stuk)

Kunstmuseum Den Haag, Den Haag

12 december 2020 - 1 juni 2021, keramiek van Bas van Beek en Ettore Sottsass (34 stuks)

Museum Volkenkunde, Leiden

25 juni 2020 - 13 augustus 2021, keramiek van Nathan Begaye, Virgil Ortiz en Diego Romero (3 stuks)

Sundaymorning@ekwc, Oisterwijk

20 juli 2020 - 25 juli 2021, keramiek van Atelier NL (1 stuk)

Aankopen & schenkingen

14

Sieraden 2020

Schenkingen

S2020.001 Emmy van Leersum, halssieraad, *Halskraag [112]*, 1980/1982, nylon, kleurpigment, lijm
S2020.002 Gijs Bakker, armband, *Möbius*, 1969, aluminium
S2020.003 Emmy van Leersum, broche, *Broche [107]*, 1980/1982, messing, verf
S2020.004 Emmy van Leersum, ring, *Ring [132]*, ontwerp 1982/1984, uitvoering 1993, goud
S2020.005 Gijs Bakker, waaier, *Fan*, 1992, kunststof, textiel
S2020.006 Emmy van Leersum, ring, *Ring [ongen.]*, 1970/1971, goud
S2020.007 Emmy van Leersum, ring, *Ring [18]*, 1968, witgoud
S2020.008 Gijs Bakker, armband, *Chroom armband 90°*, 1969, verchroomd koper
S2020.009 Gijs Bakker, armband, *Shadow Jewelry/Schaduwsieraad*, 1973, goud
S2020.010 Emmy van Leersum, armband, *Armband [20]*, 1968, roestvrij staal
S2020.011 Emmy van Leersum, armband, *Armband [17]*, 1968, roestvrij staal
S2020.012 Emmy van Leersum, armband, *Armband [40]*, 1970/1971, aluminium
S2020.013 Emmy van Leersum, armband, *Armband [67]*, 1975, roestvrij staal
S2020.014 Emmy van Leersum, armband, *Armband [28]*, 1970/1971, aluminium
S2020.015 Emmy van Leersum, broche, *Broche [93]*, 1979, goud
S2020.016 Emmy van Leersum, tekening, *Tekening [ongen.]*, 1975, potlood, inkt, papier
S2020.017 Emmy van Leersum, tekening, *Tekening [ongen.]*, 1975, potlood, inkt, papier
S2020.018 Emmy van Leersum, tekening, *Tekening [ongen.]*, 1975, potlood, inkt, papier
S2020.019 Susanna Heron, armband, *zonder titel*, 1978, kunststof, spuitverf
S2020.020 Susanna Heron, armband, *zonder titel*, 1978, kunststof, spuitverf
S2020.021 Susanna Heron, armband, *zonder titel*, 1978, kunststof, spuitverf
S2020.022 Otto Künzli, broche, *zonder titel*, 1980, kunststof, metaal
S2020.023 Otto Künzli, broche, *zonder titel*, jaar onbekend, kunststof, metaal
S2020.024 Otto Künzli, broche, *Die Farbe*, 1981, kunststof, metaal
S2020.025 Otto Künzli, ring, *zonder titel*, 1985, metaal
S2020.026 Otto Künzli, object, *The Manhattan Piece*, 1987, metaal, rubber, papier
S2020.027 Otto Künzli, broche, *Miki Motto*, 1995, parel, goud
S2020.028 Otto Künzli, broche, *Der Rote Punkt*,

1980, rubber, roestvrij staal
S2020.029 Otto Künzli, broche, *Plaste & Elaste*, 1980/1981, elastiek, metaal, papier
S2020.030 Otto Künzli, broche, *Plaste & Elaste*, 1980/1981, elastiek, metaal, papier
S2020.031 Otto Künzli, broche, *Plaste & Elaste*, 1980/1981, metaal, papier
S2020.032 Otto Künzli, broche, *zonder titel*, jaar onbekend, kunststof, papier, rubber, metaal
S2020.033 Otto Künzli, broche, *zonder titel*, jaar onbekend, kunststof, papier, rubber, metaal
S2020.034 Otto Künzli, broche, *nr. 43 Galando*, 1983, behangpapier, polystyreen, metaal
S2020.035 Otto Künzli, broche, *nr. 67 Columbia*, 1983, behangpapier, polystyreen, metaal
S2020.036 Françoise van den Bosch, armband, *zonder titel*, 1971, aluminium
S2020.037 Françoise van den Bosch, armband, *zonder titel*, 1973, roestvrij staal
S2020.038 Françoise van den Bosch, object, *Escher*, 1969, aluminium
S2020.039 Françoise van den Bosch, object, *zonder titel*, ca. 1972, messing
S2020.040 Françoise van den Bosch, object, *zonder titel*, 1972, aluminium
S2020.041 Françoise van den Bosch, object, *zonder titel*, 1972, aluminium, messing
S2020.042 Hans Appenzeller, broche, *Kerkraam*, 1988, zilver
S2020.043 Hans Appenzeller, ring, *zonder titel*, 1973, roestvrij staal
S2020.044 Hans Appenzeller, dasspeld, *zonder titel*, 1978, zilver
S2020.045 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1974, verchroomd koper, kunststof, elastiek
S2020.046 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1973, rubber, aluminium
S2020.047 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1973, rubber
S2020.048 Hans Appenzeller, sieraadset, *zonder titel*, 1973, rubber
S2020.049 Hans Appenzeller, halssieraad, *zonder titel*, 1973, rubber
S2020.050 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1973, rubber
S2020.051 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1973, rubber
S2020.052 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1973, perspex, rubber
S2020.053 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1973, perspex, rubber
S2020.054 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1973, perspex, rubber
S2020.055 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1973, aluminium, rubber
S2020.056 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1974, aluminium
S2020.057 Hans Appenzeller, armband, *Wentelarmband*, 1976, aluminium
S2020.058 Hans Appenzeller, halssieraad, *zonder titel*, na 1980, zilver
S2020.059 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, jaren '90, verchroomd metaal
S2020.060 Hans Appenzeller, armband, *zonder titel*, 1975, aluminium, lak

Design 2020

Schenken

- D2020.001 Aldo Cibic**, tafel, *Belvedere*, 1982, marmer, graniet, gelakt hout.
Schenking H. A. Dommisse, Amsterdam
- D2020.002 Studio Dumbar**, poster, *Dutch Design for the public sector*, ca. 1979, papier
- D2020.003 Studio Dumbar**, poster, *Dutch Design for the public sector*, ca. 1979, papier
- D2020.004 Michele de Lucchi**, stoel (2x), *First Chair*, 1983, metaal, hout

(er is geen keramiek en geen design aangekocht)

- ceintuur, *zonder titel*, 1970, leer, aluminium
- S2020.126 Ruudt Peters**, armband, *zonder titel*, 1973, aluminium, leer
- S2020.127 Ruudt Peters**, broche, *Rotatie*, 1976, zilver
- S2020.128 Melanie Oudemans**, object, *Knijpers*, 1976, metaal, kunststof
- S2020.129 Marion Herbst**, broche, *zonder titel*, 1980, geoxideerd ijzer, lak, messing
- S2020.130 Marion Herbst**, haarkam, *zonder titel*, ca. 1985, hout, pigment
- S2020.131 Willem Honing**, halssieraad, *zonder titel*, 1982, gebitumeerd pakpapier, touw
- S2020.132 Rob Scholte**, halssieraad, *Kofferlabels*, 1994, zilver, touw
- S2020.133 Esther Knobel**, halssieraad, *Herfst*, 1996, zilver, rozenblaadjes, pvc
- S2020.134 Esther Knobel**, broche, *zonder titel*, 1996, metaal, textiel
- S2020.135 Esther Knobel**, broche, *Rose*, 1997, metaal, rozenblaadjes
- S2020.136 Esther Knobel**, broche, *zonder titel*, 1992, metaal, glas
- S2020.137 Marion Herbst**, broche, *Waaiertje*, 1981, papier, textiel, hout
- S2020.138 Petra Hartman**, halssieraad, *zonder titel*, 1989, kunststof, verf, textiel
- S2020.139 Petra Hartman**, broche, *zonder titel*, ca. 1990, kunststof, verf, metaal
- S2020.140 Vaclav Cigler**, halssieraad, *zonder titel*, 1976, verzilverd messing
- S2020.141 LAM de Wolf**, halssieraad, *zonder titel*, jaar onbekend, gras, glas
- S2020.142 Gijs Bakker**, halssieraad, *Pearl Necklace*, 1990, verguld messing, barokparel, kleurenfoto, pvc
- S2020.143 Gijs Bakker**, halssieraad, *Double Chin*, 1985/1986, spiegelfolie, pvc
- S2020.144 Gijs Bakker**, armband, *Maplewood*, 1972, esdoornhout fineer
- S2020.145 LAM de Wolf**, halssieraad, *zonder titel*, 1982, papier

Aankopen

- S2020.146 Henk de Leeuw den Bouter**, hals-sieraad, *zonder titel*, 1972, zilver
- S2020.147-155 Ana Rajcevic**, draagbaar object (8x), *ANIMAL: The Other Side of Evolution*, 2012, fiber-glas, polyurethaan
- S2020.156 Jun Kamei**, draagbaar object, *AMPHIBIO*, 2017, 3D-geprinte kunststof

Keramiek 2020

Schenking

- K2020.001 Simone van Bakel**, kom, *Red bowl*, 2001, zwarte klei, loodglazuur, lak

- S2020.093 Etsuko Sonobe**, object, *zonder titel*, ca. 1990, kunststof, lak
- S2020.094 Alice Edeling**, armband, *zonder titel*, ca. 1969, alpaca
- S2020.095 Paul Schudel**, halssieraad met hanger, *zonder titel*, 1978, zilver
- S2020.096 Veronique Fortin**, hoofdsieraad, *zonder titel*, 1990, geanodiseerd aluminium
- S2020.097 Charlotte van der Waals**, armband, *zonder titel*, 1972, aluminium, metaal
- S2020.098 Gijs Frieling**, oorsieraad, *zonder titel*, 1983, staal
- S2020.099 Jaap Elzas**, broche, *zonder titel*, 1981, metaal, lak
- S2020.100 Maker onbekend**, broche, *zonder titel*, jaren '80, papier, metaal
- S2020.101 Marion Herbst**, broche, *zonder titel*, 1993/1994, kunststof, glas, messing
- S2020.102 Marion Herbst**, broche, *zonder titel*, 1976, giethars, pigment, metaal
- S2020.103 Susanna Heron**, armband, *zonder titel*, 1976, acrylaat, lak
- S2020.104 Marion Herbst**, object, *zonder titel*, jaar onbekend, papier-maché, verf
- S2020.105 Berend Peter & Marion Herbst**, object, *Knopen*, jaar onbekend, kunststof, textiel, papier
- S2020.106 Berend Peter & Marion Herbst**, object, *Do it yourself*, jaar onbekend, kunststof, metaal
- S2020.107 Yasuki Hiramatsu**, sieraadset, *zonder titel*, 1981, verchroomd metaal, staaldraad, nylon
- S2020.108 Jelle Hekstra**, dasclip, *JelleKlipper*, 1991, metaal
- S2020.109 Yasuki Hiramatsu**, halssieraad, *zonder titel*, 1981, acrylaat, nylon
- S2020.110 Nicolaas van Beek**, object, *zonder titel*, 1969, roestvrij staal
- S2020.111 Lia de Sain**, broche, *Fluid Forms*, 1995, kunststof, lak
- S2020.112 Marion Herbst**, ring, *zonder titel*, 1984, hout, metaal, verf
- S2020.113 Marion Herbst**, ring, *zonder titel*, 1991, gezwart zilver, goud, bergkristal
- S2020.114 Ruudt Peters**, armband, *zonder titel*, ca. 1973, aluminium, rubber
- S2020.115 Bruno Ninaber van Eyben**, horloge, *zonder titel*, 1976, metaal, glas, rubber
- S2020.116 Frans van Nieuwenborg**, Martijn Wegman, ring, *zonder titel*, ca. 1976, pvc
- S2020.117 Nicolaas van Beek**, dasclip, *zonder titel*, 1969, roestvrij staal
- S2020.118 Paola Besana**, armband, *zonder titel*, 1972, kunststof
- S2020.119 Paola Besana**, armband, *zonder titel*, 1972, kunststof
- S2020.120 Marion Herbst**, armband, *zonder titel*, 1971, verchroomd koper
- S2020.121 Janna Syvänoja**, broche, *zonder titel*, 1992, papier, metaal, kunststof
- S2020.122 Paola Besana**, halssnoer met hanger, *zonder titel*, jaar onbekend, porselein, suède
- S2020.123 Frans van Nieuwenborg, Martijn Wegman**, halssieraad, *zonder titel*, ca. 1976, metaal, lak
- S2020.124 Frans van Nieuwenborg, Martijn Wegman**, halssieraad, *Halsrits*, 1975, metaal, zilver
- S2020.125 Frans van Nieuwenborg, Martijn Wegman**,

- S2020.061 Hans Appenzeller**, armband, *zonder titel*, ca. 1972, zilver, aluminium
- S2020.062 Maker onbekend**, broche, *zonder titel*, jaar onbekend, aluminium, rubber
- S2020.063 Masako Hamaguchi**, broche, *zonder titel*, 1989, metaal
- S2020.064 Alessandro Mendini**, broche, *Flower*, jaren '80, metaal, email
- S2020.065 Suzanne Esser**, ring, *zonder titel*, jaar onbekend, verchroomd metaal
- S2020.066 Tone Vigeland**, hand, *zonder titel*, 1959, zilver
- S2020.067 Vered Kaminski**, hand, *zonder titel*, jaar onbekend, staal
- S2020.068 Georg Dobler**, hand, *zonder titel*, 1982, geoxideerd zilver, staal, koper
- S2020.069 Beny Bronstein**, armband, *zonder titel*, 1982, perspex, rubber
- S2020.070 Lous Martin**, armband, *zonder titel*, 1969, verchroomd metaal
- S2020.071 Paul Derrez**, broche, *Spiraalbroche*, 1976, zilver
- S2020.072 Amalia del Ponte**, ring, *zonder titel*, 1967, zilver, aluminium
- S2020.073 Beny Bronstein**, armband, *zonder titel*, 1982, staal
- S2020.074 Jan Tempelman**, broche, *zonder titel*, 1969, alpaca
- S2020.075 Beppe Kessler**, broche, *zonder titel*, 1992, papier maché, verf
- S2020.076 Ronne Lowensteyn**, broche, *zonder titel*, ca. 1980, staal, kunststof
- S2020.077 Leo Naftoli Cahn**, broche, *zonder titel*, 1978, metaal, kunststof
- S2020.078 Leni Coumans**, broche, *zonder titel*, 1988, leer, metaal
- S2020.079 Carine Wintermans**, armband, *zonder titel*, 1973, kunststof, metaal
- S2020.080 Maria van Kesteren**, armband, *zonder titel*, ca. 1975, kunsthars
- S2020.081 Maria van Kesteren**, armband, *zonder titel*, ca. 1975, kunsthars
- S2020.082 Martje Kieft**, armband, *zonder titel*, 1973, aluminium, perspex
- S2020.083 Norman Dilworth**, hanger met halssnoer, *zonder titel*, 1974, perspex
- S2020.084 Roy Lichtenstein**, kleding en halssier-aad, *Modern Head Brooch*, 1968, metaal, email
- S2020.085 David van de Kop**, ring, *zonder titel*, 1982, zilver
- S2020.086 Beppe Kessler**, armband, *zonder titel*, 1982, rubber, gouddraad
- S2020.087 Caroline Broadhead**, armband, *zonder titel*, 1978, nylon, zilver, hout
- S2020.088 François Morellet**, hanger, *Trame Disques quadrilles argentés*, 1972, verchroomd metaal
- S2020.089 François Morellet**, hanger, *zonder titel*, jaar onbekend, aluminium
- S2020.090 Lous Martin**, arm en halssieraad, *Doe het zelf sieraad*, 1974, aluminium, pijpenrager, schuurpapier
- S2020.091 Lous Martin**, armband, *zonder titel*, 1973, acrylaat, roestvrij staal
- S2020.092 Marijke de Goey**, armband, *zonder titel*, 1986, gezwart staal

1

8 september 2019 t/m 1 maart 2020

Design van het Derde Rijk

1

They are barely familiar with the political platform of Hitler, but support the NSDAP out of fear for communism.

Ze kennen Hitlers politiek programma slechts oppervlakkig, maar steunen zijn NSDAP uit vrees voor het communisme.

Sie kennen das politische Programm von Hitler kaum, unterstützen aber seine NSDAP aus Angst vor dem Kommunismus.

1

1

7.

2

20 maart 2020 t/m 28 mei 2020

Keramiek in Quarantaine

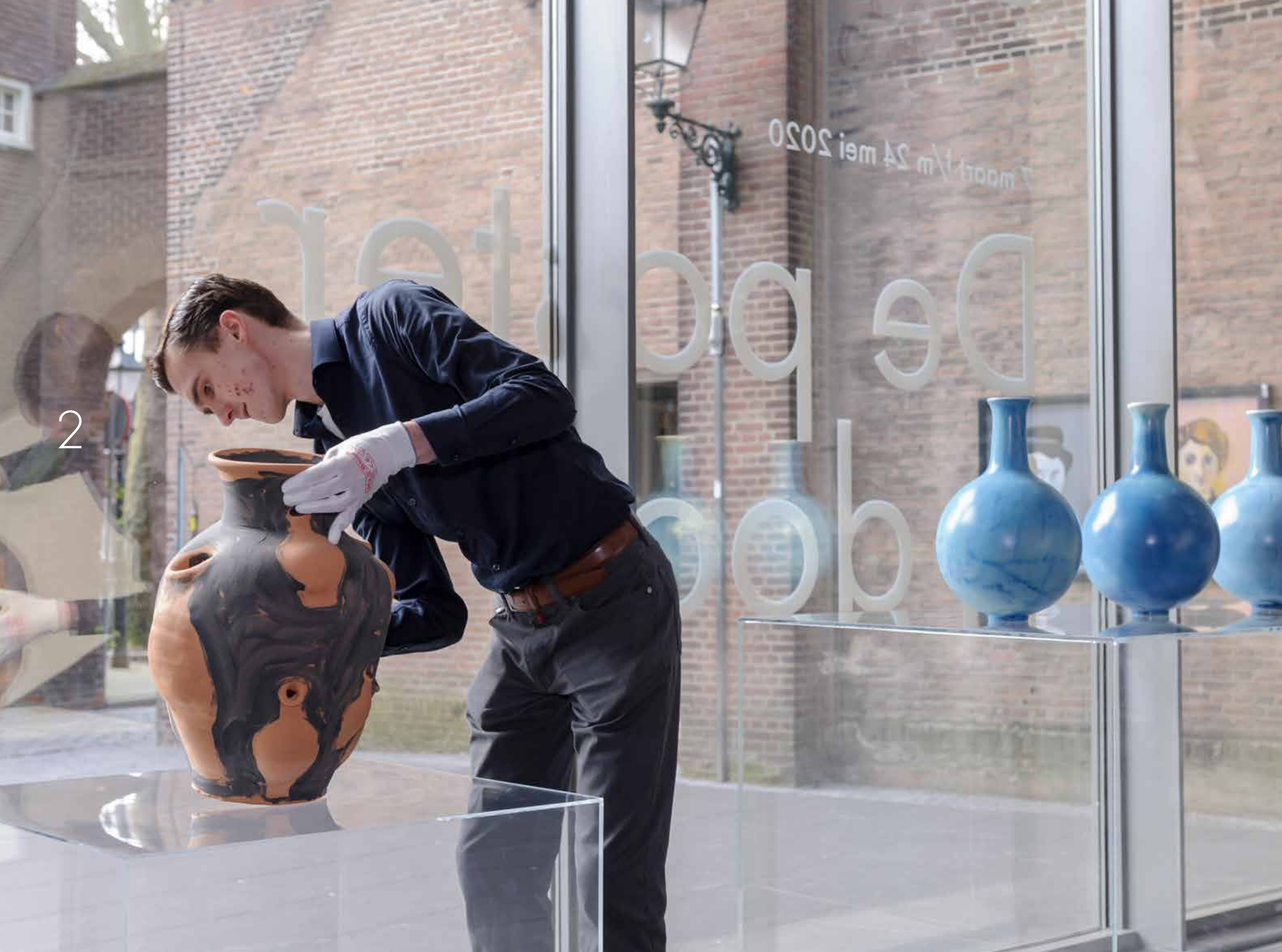
2

2

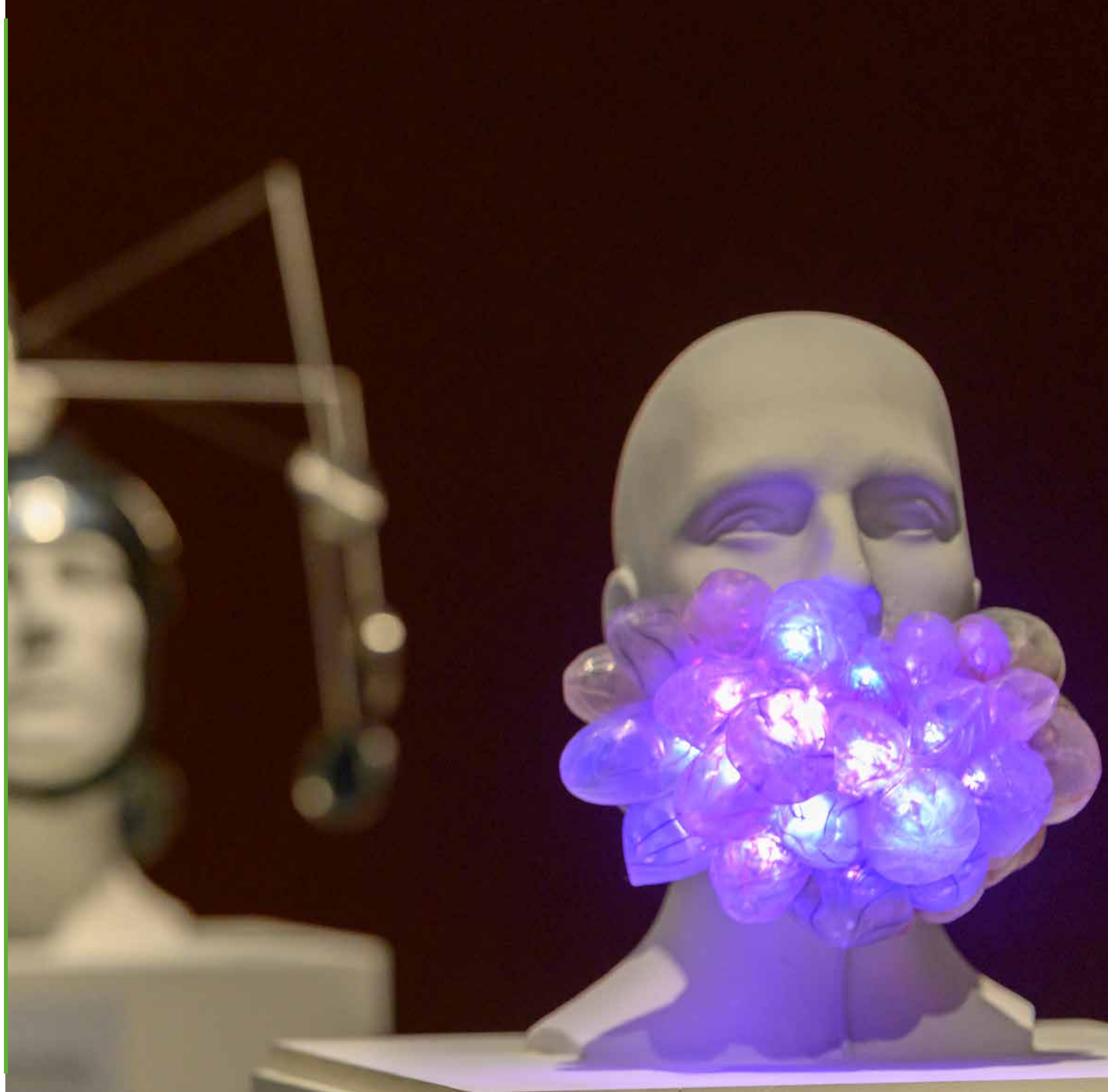
2

3

1 juni 2020 t/m 4 oktober 2020

**BodyDrift – Anatomies of
the Future**

De menselijke vorm is een van de meest belangrijke thema's in de kunst. Het is een thema dat zich heeft ontwikkeld van de prehistorie tot de moderne kunst. In deze tentoonstelling wordt de menselijke vorm in verschillende stijlen en materialen getoond. Het is een thema dat zich heeft ontwikkeld van de prehistorie tot de moderne kunst. In deze tentoonstelling wordt de menselijke vorm in verschillende stijlen en materialen getoond.

De menselijke vorm is een van de meest belangrijke thema's in de kunst. Het is een thema dat zich heeft ontwikkeld van de prehistorie tot de moderne kunst. In deze tentoonstelling wordt de menselijke vorm in verschillende stijlen en materialen getoond. Het is een thema dat zich heeft ontwikkeld van de prehistorie tot de moderne kunst. In deze tentoonstelling wordt de menselijke vorm in verschillende stijlen en materialen getoond.

De menselijke vorm is een van de meest belangrijke thema's in de kunst. Het is een thema dat zich heeft ontwikkeld van de prehistorie tot de moderne kunst. In deze tentoonstelling wordt de menselijke vorm in verschillende stijlen en materialen getoond. Het is een thema dat zich heeft ontwikkeld van de prehistorie tot de moderne kunst. In deze tentoonstelling wordt de menselijke vorm in verschillende stijlen en materialen getoond.

3

3

4 7 maart 2020 t/m 21 februari 2021

De poster is dood

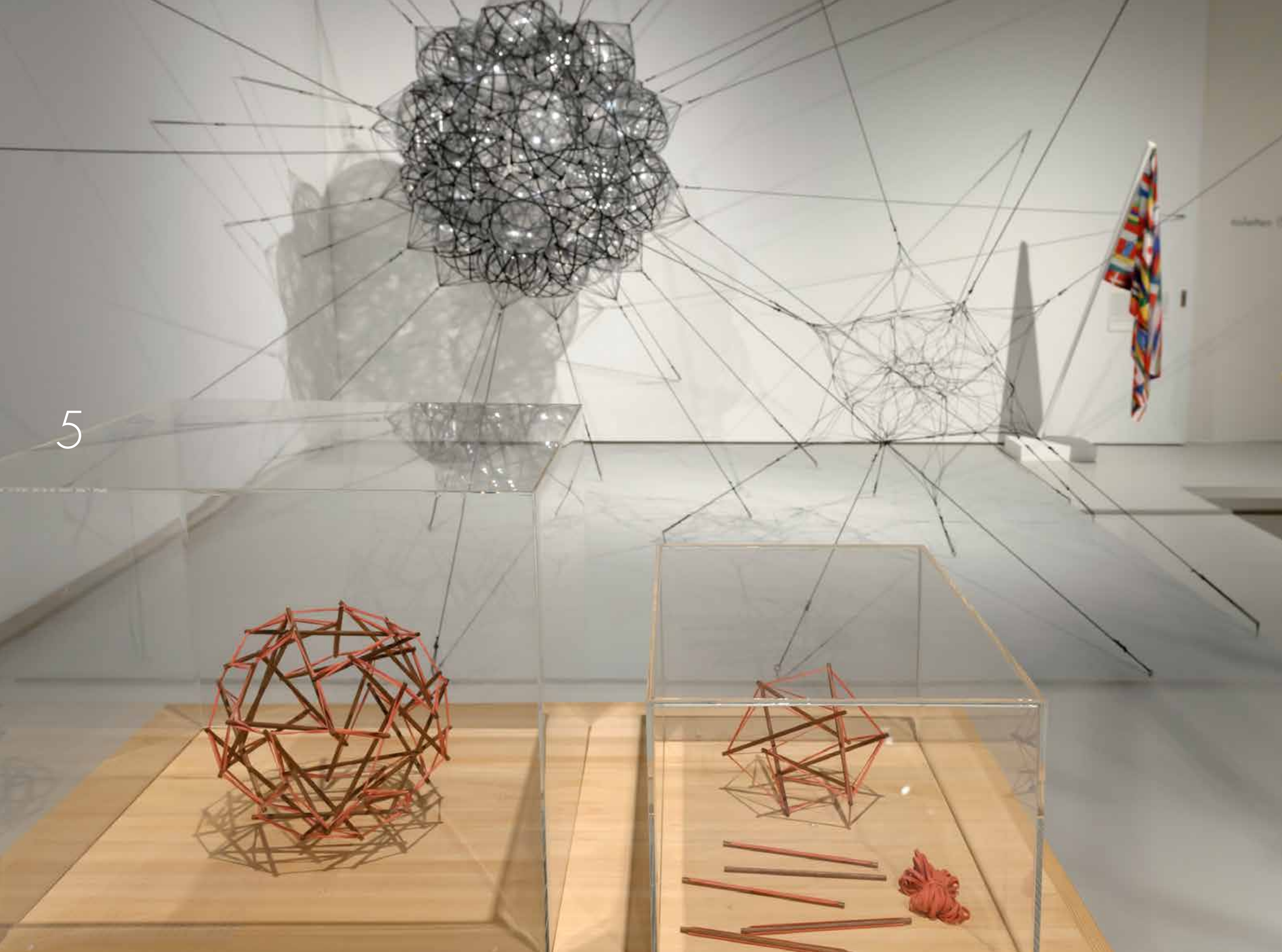
5

17 oktober 2020 t/m 21 maart 2021

Victor Papanek: The Politics of Design

5

5

5

6

27 oktober 2020 t/m 1 oktober 2021

**Touching Worlds: ontdek
de keramiekcollectie**

...als andere kunstdisciplines.
Beeldende kunst vormt ook een inspiratiebron
eigenlijk abstract-expressionistische schilder
iemand als Robert Arneson duidelijk verwant

West Coast Ceramics

A group of ceramists around artist Peter Voulkos
behind the early 1960s "Craft-to-Art" movement.
members based on the American west coast, spe
California, the movement is often referred to as W

The artists introduce new techniques and forms o
ceramic repertoire and hold unconventional ideas
use of color and material. They no longer make a c
art and applied arts. Ceramics becomes an artistic
other, with its own tradition and characteristics yet
as other forms of art.

Visual art also serves as a source of inspirati
essentially an abstract expressioni
work has a clear relation

Touching Worlds - de essentie van de collectie

De Japanse kunstenaar Daisuke Nakamura heeft in 2013, tijdens zijn eerste Europese tournee, een selectie van zijn werken gemaakt. Het zijn kleine, vaak portretten, maar ook abstracte en figuratieve werken. Hij is bekend om zijn gebruik van diverse materialen, zoals hout, steen, metaal, papier, glas en keramiek.

De werken zijn vaak klein en hebben een sterke emotionele lading. Ze zijn vaak gemaakt van hout, een materiaal dat in Japan veel wordt gebruikt. Het hout wordt vaak gebruikt voor de productie van kleine objecten, zoals de kleine figuren die Nakamura maakt.

De werken zijn vaak gemaakt van hout, een materiaal dat in Japan veel wordt gebruikt. Het hout wordt vaak gebruikt voor de productie van kleine objecten, zoals de kleine figuren die Nakamura maakt.

Touching Worlds - a key piece from the collection

De werken zijn vaak klein en hebben een sterke emotionele lading. Ze zijn vaak gemaakt van hout, een materiaal dat in Japan veel wordt gebruikt. Het hout wordt vaak gebruikt voor de productie van kleine objecten, zoals de kleine figuren die Nakamura maakt.

De werken zijn vaak klein en hebben een sterke emotionele lading. Ze zijn vaak gemaakt van hout, een materiaal dat in Japan veel wordt gebruikt. Het hout wordt vaak gebruikt voor de productie van kleine objecten, zoals de kleine figuren die Nakamura maakt.

De werken zijn vaak klein en hebben een sterke emotionele lading. Ze zijn vaak gemaakt van hout, een materiaal dat in Japan veel wordt gebruikt. Het hout wordt vaak gebruikt voor de productie van kleine objecten, zoals de kleine figuren die Nakamura maakt.

6

Kenneth Price (1925-2012)
Israel Sculpture, 1979
sculpture, earthenware / sculpture, earthenware

Kenneth Price (1925-2012)
Sculpture, 1979
sculpture, earthenware / sculpture, earthenware

7

21 september 2020 t/m 21 februari 2021

Stigmergie: Leren van mieren

Pro-Chain

8 **Gijs Bakker, Maplewood**

Armband, 1972, esdoornhout fineer

9 **Otto Künzli,**
The Manhattan Piece

Object, 1987, metaal, rubber, papier

MANHATTAN PIECE

OTTO KÜNZLI

THE
MANHATTAN
PIECE

10

Ana Rajcevic, *ANIMAL: The Other Side of Evolution*

Draagbaar object, 2012, fiberglas, polyurethaan

1 1

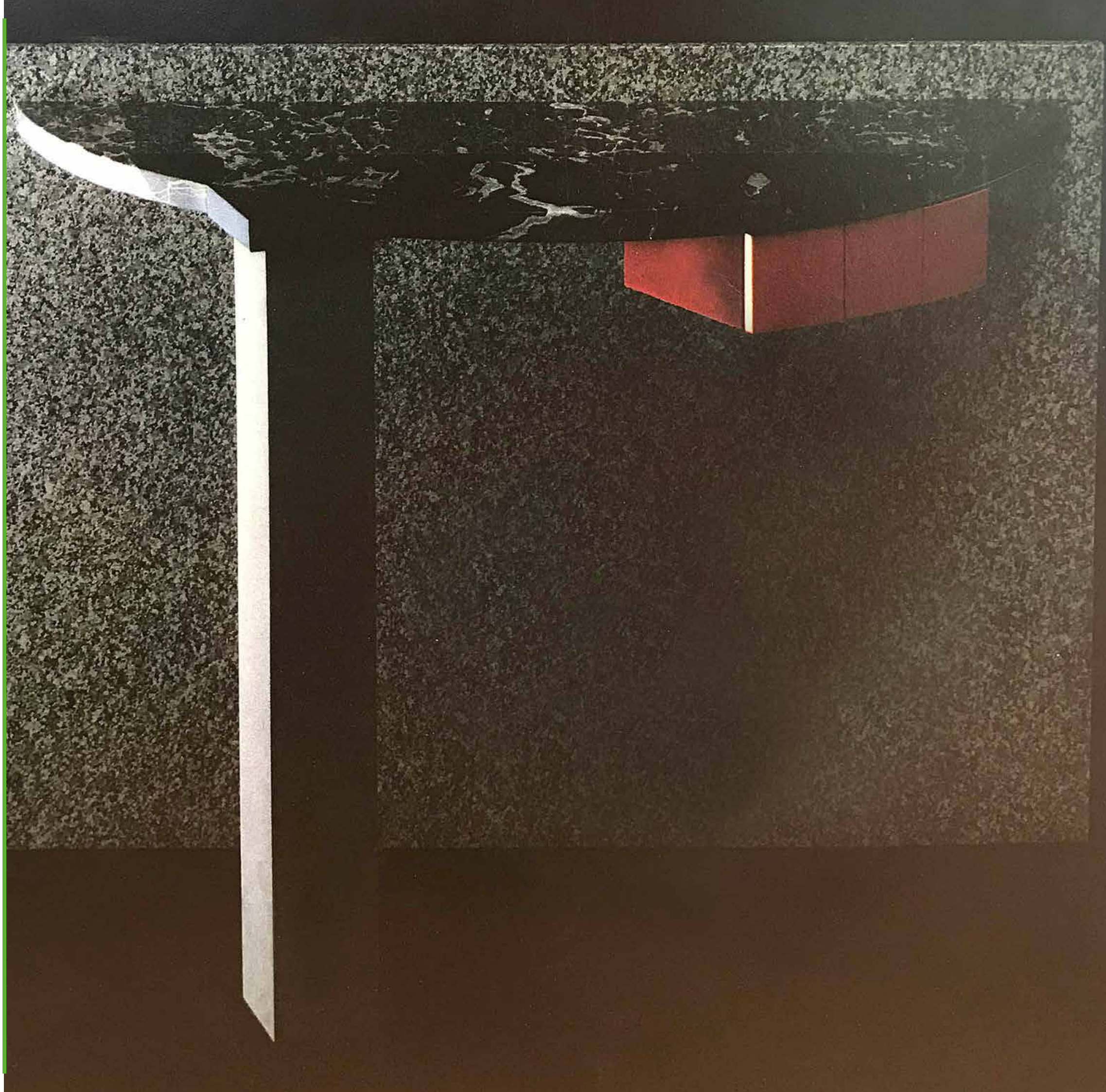
Jun Kamei, AMPHIBIO

Draagbaar object, 2017, 3D-geprinte kunststof

12 **Aldo Cibic, *Belvedere***

Tafel, 1982, marmer, graniet, gelakt hout
schenking H. A. Dommissie, Amsterdam

12

Michele de Lucchi, *First Chair*

Twee stoelen, 1983, metaal, hout

Activiteiten- programma

15

In 2020 is gestart met een aanvulling op het publieks-programma bij *Design van het Derde Rijk* zodat ook tijdens de verlenging nog een interessant lezingen-programma te bezoeken was. Na maart is selectief en creatief geprogrammeerd binnen de bestaande mogelijkheden; zo heeft het museum twee programma's via een livestream verzorgd. In 2020 is weer samengewerkt met twee jonge programmeurs die door het museum begeleid werden in het organiseren van debatavonden.

In het voorjaar is de homeschool-ontwerptool ontwikkeld voor kinderen bij de presentatie *Keramik in Quarantaine*. Bij de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* is een checklist gemaakt, een kijk-, praat- en denkwijzer voor families (met kinderen), die ook tijdens de zomervakantie te gebruiken was en de vakantiewerkshops verving die niet door konden gaan.

Tijdens de herfstvakantie was het mogelijk om weer twee kinderworkshops te organiseren met als titel 'Is er hier iemand normaal?' en aansluitend bij de tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design*. Tijdens de workshop werd gebruik gemaakt van de leskist en module 'Anders zijn maakt geen verschil' van de Nederlandse Stichting van het Gehandicapte Kind. In de kerstvakantie moesten deze kinderworkshops helaas afgelast worden.

5 januari

De totale oorlog

Lezing — *Design van het Derde Rijk*

Lezing gegeven door Almar Seinen, gastconservator van de tentoonstelling *Design van het Derde Rijk*. 'Wollt Ihr den totalen Krieg', de beroemde uitspraak van Joseph Goebbels uit 1943, wordt nu gezien als het begin van het einde van het Derde Rijk. Niettemin betekende deze uitspraak het startschot van een periode van ongekende vernieuwing en innovatie binnen het Duitse militaire apparaat. De formulering 'Vorsprung durch Technik' is hier zeker van toepassing. Al deze innovatieve projecten zorgden echter voor het vertragen van de oorlogsproductie en leidden uiteindelijk toch tot de ondergang.

12 januari

Dubbellezing – *Design van het Derde Rijk*

Stunde Null – Een nieuw begin?

Het begrip *Stunde Null* – het uur nul – is de gebruikelijke benaming voor het nieuwe Duitsland na de Tweede Wereldoorlog. Ons beeld van de jaren vijftig wordt vooral bepaald door het West-Duitse *Wirtschaftswunder*, de snelle economische groei van de Bondsrepubliek. Maar welke constanten en veranderingen waren er? Germanist Jerker Spits ging dieper in op de politiek, cultuur en het leven van alledag in de jaren 1945-1955. Hij sprak over de politiek in Bonn en Berlijn, de schrijvers Günter Eich, Thomas Mann en Günter Grass en het samenleven van mensen, onder meer de verhouding tussen man en vrouw, in zowel het westen als het oosten van Duitsland

Schlußstrich drunter! – Denazificatie in Duitsland vanaf 1945

De beroemde Duitse *Vergangenheitsbewältigung* – de afrekening met het verleden – is een voortdurend proces en kwam niet zomaar op gang. Direct na 1945 kwamen hoop en vrees, ouderschap en slachtofferschap, recht en onrecht steeds met elkaar in conflict – om nog maar te zwijgen over de tegenstelling tussen 'Oost' en 'West'. *Entnazifizierung* ('denazificatie') was ingewikkeld en verliep lang niet altijd vlekkeloos. Sommige daders werden berecht, maar andere konden hun oude beroep gewoon weer oppakken. In het tweede deel van dit college ging historicus Tomas van den Heuvel in op de vraag hoe Duitsland kort na 1945 met het nazisme probeerde om te gaan.

9 februari

De ziel van Duitse steden – Het drama van verwoesting en wederopbouw, ontwerptradities van de Duitse stedenbouw

Lezing — *Design van het Derde Rijk*

Deze lezing werd gegeven door Noud de Vreeze. Tijdens zijn bezoeken aan Münster, Bremen en Ham-

burg in de zomer van 2014 raakte De Vreeze gefascineerd door de vele radicale koerswijzigingen in de recente geschiedenis van Duitse steden. De bombardementen tijdens de Tweede Wereldoorlog bleken daarbij een luguber keerpunt te vormen. Het verbaasde hem dat over de omvang van de vernietiging van Duitse steden tussen 1942 en 1945 weinig bekend is. Hoeveel mensen weten dat Hannover in een periode van drie jaar 125 keer is gebombardeerd en Keulen zelfs meer dan 260 keer? En in hoeverre is men bekend met het feit dat de centra van honderdvijftig Duitse steden nagenoeg geheel zijn vernietigd? Ook de wederopbouw van Duitse steden tussen 1950 en 1970 is voor velen een onbekend hoofdstuk in de Europese geschiedenis.

13 februari

EXHIBIT: ontwerppraktijk, musea, onderwijs, toekomst.

Conferentie

Frans Bevers en BNO (Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers) organiseerden een bijzondere bijeenkomst over de toekomst van tentoonstellingsontwerp in Design Museum Den Bosch. Om het jaar wordt de BNO Piet Zwart Prijs uitgereikt aan een ontwerper die van grote betekenis is voor het specifieke vakgebied waarin hij of zij werkt, zowel vanwege het werk zelf als vanwege zijn/haar betekenis voor komende generaties. Vorig jaar ontving Frans Bevers deze prestigieuze prijs. De BNO Piet Zwart Prijs bestaat uit een fysieke prijs, overhandigd tijdens de uitreiking van de Dutch Design Awards, en deze speciale bijeenkomst georganiseerd in nauw overleg met de laureaat. Dit event zoomde in op Frans Bevers' interessegebieden musea, ontwerponderwijs en tentoonstellingsontwerp. De sprekers waren Jette Sandahl (International Council of Museums), Tricia Austin (Central Saint Martins, University of the Arts London), Jeroen Lutikhuis (OPERA Amsterdam), Timo de Rijk (directeur Design Museum Den Bosch), Gert Staal (auteur), Frans Bevers (ontwerper / docent masteropleiding Information Design en masteropleiding Contextual Design, Design Academy Eindhoven) en Madeleine van Lennep (directeur BNO).

14 februari

De relatie tussen de Germaanse en Nederlandse landschapsbescherming en -planning
Studiemiddag — *Design van het Derde Rijk*

Deze middag werd georganiseerd door het museum in samenwerking met WLO (Werkgemeenschap voor Landschapsonderzoek) en de NVTL (Nederlandse Vereniging voor Tuin- en Landschapsarchitectuur) en ging over de wederzijdse invloeden tussen Duitsland en Nederland in de jonge zich ontwikkelende landschapsplanning en natuurbescherming. De inhoudelijke bijdrage voor deze middag werd geleverd door Niek Hazendonk (landschapsarchitect) en Tomas van den Heuvel (historicus). Roel During was gespreksleider. Het nazisme was een racistische

ideologie gebaseerd op het sociaal-darwinisme. Niet verwonderlijk dat bij de opkomst en tijdens het korte bestaan van het Derde Rijk er opvallend veel aandacht was voor de natuur en het landschap. De natuurbescherming, ecologie en tuin- en landschapsarchitectuur ontwikkelden zich in het begin van de twintigste eeuw, maar braken juist in de jaren dertig en veertig door en namen onder de nazi's bijzondere Volks-Germaanse vormen aan. Met het meewerken aan grootschalige infrastructuurprojecten als de *Autobahnen* en aan zowel de Westwall als de Atlantikwall maakte de tuinarchitectuur de sprong naar de grote schaal. De natuurtuinbeweging vond zijn wetenschappelijke uitwerking in de prille planten-sociologie, die leek aan te sluiten bij het 'Blut und Boden'-adagium. De Völkische invloeden culmineerden tenslotte in een totale landschapsplanning bij het 'eindeutschen' van de veroverde gebieden in het Oosten. Na en zelfs in de oorlog vindt er uitwisseling van gedachtegoed, praktijkervaring en kennis plaats tussen Duitsland en Nederland. Het wederopbouwlandschap van Nederland is er mede door beïnvloed.

16 februari

Design van Nederlandse Blut und Boden

Lezing — *Design van het Derde Rijk*

Yvonne Brentjens is kunsthistoricus en gespecialiseerd in Nederlands design. In 2015 schreef zij het boek *V=Vorm. Nederlandse vormgeving tijdens de Tweede Wereldoorlog*. In deze lezing vertelde ze over haar onderzoek naar deze vormgeving. Tijdens de bezettingsjaren werd Nederland rijp gemaakt voor de nazi-ideologie en voor een plaats in het Derde Rijk. Nadrukkelijk werd gesteld dat de samenleving zou worden opgevoed op een wijze die het volkse bewustzijn versterkte en de volksaard in stand hield. Kunstenaars, architecten en ontwerpers 'zouden zich opgenomen weten in de door bloed en geest bepaalde gemeenschap van het Nederlandsche volk en zijn traditie'. Voor het bedrijfsleven gold hetzelfde, ook dat werd in dienst van de volksgemeenschap gesteld. Tot een Groot-Germaansche vormgeving gedrenkt in Nederlandse bodem zou het alleen nooit komen. De pro-Duitse ontwerpen die het licht zagen waren al even pluriform als het design in Duitsland zelf.

29 februari

De leugen van KdF-Stadt Fallersleben

Lezing — *Design van het Derde Rijk*

Naar aanleiding van zijn familieroman *Hard zijn* vertelde auteur Chris Reinewald (1955) over de *KdF-Stadt Fallersleben*, het tegenwoordige Wolfsburg waar sinds 1945 Volkswagens gebouwd worden. Tijdens de oorlog maakte men in plaats van de geplande, eerste Volkswagen-personenauto's echter twee hierop gebaseerde amfibievoertuigjes. In het strak georganiseerde en ontworpen KdF-woon- en werkcomplex verbleven zo'n 20.000 dwangarbeiders en – arbeidsters uit alle windstreken. Onder hen

Leen Waldeneck. Zij werd een miniem radertje bij de fabricage van vliegtuigonderdelen die eveneens in KdF-Stadt Fallersleben gemaakt werden. Waarom vluchtte zij in 1944 notabene van Amsterdam naar Duitsland? Hoe belandde zij daarna ongewild terecht in de KdF-Stadt?

1 maart

Keurkinderen – Hitlers elitescholen in Nederland
Lezing — *Design van het Derde Rijk*

Paul van der Steen (1969) is journalist voor onder meer *NRC Handelsblad*, *Trouw*, *De Limburger*, *Historisch Nieuwsblad* en cultureel maandblad *Zuiderlucht*. Als historicus schreef hij o.a. *Keurkinderen. Hitlers elitescholen in Nederland* (2009). Volgens de nazi's moest uit de meest superieure kinderen van het Germaanse ras een nieuwe elite worden opgekweekt, de perfecte opvolgers van de zittende leiders van het Derde Rijk. Twee van de scholen die daarvoor moesten zorgen stonden in Nederland: die voor jongens in Valkenburg aan de Geul, die voor meisjes in Heythuysen. Paul van der Steen beschreef in deze lezing de achtergrond van deze opleiding en vertelde over de dagelijkse gang van zaken, het geblunder en de loop van de oorlog die alles veranderde. Niet in het minst voor de kinderen, die hun leven zagen kantelen.

25 september

Taxatiedag *Venduehuis Den Haag*

Venduehuis Den Haag en Design Museum Den Bosch organiseerden ter gelegenheid van de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* een taxatie- en innamedag in Den Bosch voor design, Indonesische, Europese en Aziatische kunst.

1 oktober

Nacht van de onsterfelijkheid

Live en online gesprek - *BodyDrift Anatomies of the Future*

Voor zover we weten is het leven en het voortbestaan van de mens op deze planeet eindig. Onze ideeën over sterfelijkheid zijn sterk ingebed in een spiritueel denkraam. Het is moeilijk voor te stellen dat de menselijke soort toch een manier vindt om die sterfelijkheid te omzeilen. Toch wordt de dood als definitief eindpunt van het menselijk leven steeds vaker bevraagd. Dit gebeurt door biotechbedrijven en durfkapitalisten uit Silicon Valley, en in bredere zin ook vanuit het zogeheten transhumanisme. Deze filosofische stroming voorziet een mens die dankzij wetenschappelijke kennis en technologische vooruitgang boven zichzelf en zijn sterfelijkheid weet uit te stijgen. De zoektocht naar het eeuwige leven lijkt vooral de rijken en machtigen der aarde bezig te houden. Maar wat kunnen we van kunstenaars, ontwerpers en filosofen leren over het onsterfelijke lichaam? De avond werd geleid door Dieuwertje van Schadewijk, programmamaker en cultuur-

wetenschapper en Fredric Baas, conservator van de tentoonstelling. Zij spraken met techniekfilosoof Martijntje Smits en biohacker en toekomstdenker Peter Joosten.

11 december

De veranderende rol van de ontwerper in tijden van crisis
Online debat - *Victor Papanek: The Politics of Design*

Naar aanleiding van het verschijnen van het boek *Minitopia, ruimte voor je woonwens* en de tentoonstelling *Viktor Papanek: The Politics of Design* organiseerde Rezone in samenwerking met Design Museum Den Bosch en nai010 uitgevers een online debat over de veranderende rol van de ontwerper in tijden van crisis. De aanhoudende economische en klimatologische crisis luidt voorlopig een onzekere toekomst in. Voorafgaand aan de coronapandemie wisten we vaak niet waar we over vijf jaar zouden zijn, op dit moment kijken we nauwelijks vooruit. Toch vinden er structurele maatschappelijke veranderingen plaats. Waar eerder de nadruk lag op economische groei, welvaart en wereldwijde expansie, ontpopt zich nu een betrokken samenleving waarin begrippen als solidariteit, duurzaamheid en persoonlijk welzijn steeds belangrijker worden. Op 11 december debatteerden ontwerpers, architecten en kritische denkers over de rol van de ontwerper binnen deze context. Het debat werd geleid door Christiaan Weiler (onderzoeker, schrijver en architect) met als deelnemende sprekers Fier van den Berge (ontwerper De Reuringdienst), Frederiek Dijkstra (projectleider Dutch Design Awards), Mohammed Acharki (directeur Zayaz), Rob van Kalmthout (strategisch adviseur Rebel), Rolf van Boxmeer (co-founder Rezone), Tessa Peters (co-founder Rezone), Timo de Rijk (directeur Design Museum Den Bosch) en Wouter Corvers (ontwerper Studio Corvers).

Publiekszaken: Educatie

16

Het jaar 2020 laat een drastische afname van schoolbezoek zien. Het jaar startte met de verlenging van *Design van het Derde Rijk*. Hoewel de meeste leerlingen en studenten deze tentoonstelling tijdens de reguliere looptijd in 2019 hadden bezocht, zijn er tijdens de verlenging nog 758 leerlingen/studenten geweest die een museumles of rondleiding hebben geboekt (364 VO, 378 mbo, 16 PO). Na deze tentoonstelling belandde het museum in de coronacrisis en zijn er tot de zomer geen schoolbezoeken geweest. Na de zomervakantie was er een aarzelende herstart van deze bezoekersgroep, waarna in december het bezoek weer tot 0 afnam. De afdeling educatie richtte zich op nieuwe vormen van educatie, zoals een inleidende work-out op school waarna leerlingen individueel de tentoonstelling bezochten, online museumwork-outs, online interactieve rondleidingen en een lesbrieven voor individuele leerlingen. Al deze formats werden ontwikkeld in samenwerking met docenten die ook in deze moeilijke tijd het belang van cultuur inzagen en wilden dat hun leerlingen/studenten kennis konden nemen van de tentoonstellingen *BodyDrift – Anatomies of the Future* of *Victor Papanek: The Politics of Design*.

De freelance museumdocenten werden in het najaar getraind in het verzorgen van interactieve online work-outs en rondleidingen. De verwachting is dat deze manier van werken ook in de toekomst geboekt zal worden door onderwijsinstellingen als voorbereiding op een zelfstandig bezoek of door onderwijsinstellingen die ver moeten reizen naar het museum (bijvoorbeeld uit Groningen of België). Met filmmateriaal en interactieve opdrachten kan een goede museumles worden gegeven, hoewel het natuurlijk geen volwaardig museumbezoek inhoudt.

De onderwijsinstellingen die in 2020 kwamen waren bijna allemaal herhaalbezoeken, zodat een aantal duurzame samenwerkingen kon worden gecontinueerd. Onze partners zijn KW1C (Den Bosch), Nime-to (Utrecht) en SintLucas (Boxtel/Eindhoven). In 2020 zijn daar ArtCoDe Fontys (Tilburg) en het Elde College (Schijndel) bij gekomen. Ook vond in 2020 een samenwerking met het Critical Inquiry Lab (master Design Academy Eindhoven) plaats rondom de tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design*.

De educatieve afdeling zoekt samen met het onderwijs en andere partners naar manieren om design- en cultuureducatie te versterken binnen de scholen. Het museum is hierbij de samenwerkingspartner die traint, adviseert, inspireert en werk uit handen neemt door programma's te initiëren en te ontwikkelen. Door enerzijds het trainen van docenten en anderzijds het betrekken van docenten bij onze projecten proberen we een duurzame impuls aan de cultuureducatie binnen het onderwijs te geven.

In 2019 is door de afdeling educatie samengewerkt met de koepelorganisaties Kunstbalie en Babel, met de marktplaatsen Plaza Cultura en Phoenix Cultuur, en met Stichting IMC Weekendschool, Nederlandse Stichting voor het Gehandicapte Kind, Het Noord-brabants Museum en Erfgoed Brabant.

Educatieprojecten 2020

- ‘Verder Kijken Doordenken’ in samenwerking met Phoenix Cultuur. Een online training voor docenten over de methode Thinking Routines.
- Museumsschatten: museumlessen in samenwerking met Erfgoed Brabant.

Schoolbezoek	2018	2019	2020
primair onderwijs	1.810	845	16
voortgezet onderwijs	6.947	3.208	616
mbo	920	2.247	477
hbo / wo	607	624	71
docenten	380	461	59
Totaal	10.807	7.385	1.239

Individueel bezoek	2018	2019	2020
Student	1.393	7.001	3.971
Onder 18 (incl. museumkaart jongere)	3.297	4.908	3.027

Opmerkingen bij deelnamecijfers

Het aantal schoolbezoeken is in 2020 sterk gedaald vanwege de coronacrisis. Door sluiting van scholen, het niet toestaan van excursies en online onderwijs in mbo en hbo heeft er maar zeer beperkt museumbezoek in schoolverband plaatsgevonden. Ook is het museum minder bezocht door studenten met een studentenkaart en kinderen/jongeren onder 18. Het percentage studenten/jongeren op de totale bezoekersgroep is iets toegenomen.

Marketing & communicatie

17

Bezoekcijfers

65.663 bezoekers in 2020
140.794 bezoekers in 2019
82.542 bezoekers in 2018
78.633 bezoekers in 2017
82.520 bezoekers in 2016

De bezoekersaantallen van 2020 vallen uiteen in drie periodes: zeer grote drukte, complete sluiting en daartussenin rustige momenten. In de eerste negen weken van het jaar was de tentoonstelling *Design van het Derde Rijk* nog te zien in het museum. Het was toen buitengewoon druk met in totaal 47.708 bezoekers, een gemiddelde van 5.301 bezoekers per week en een absoluut hoogtepunt van 7.167 bezoekers in de laatste week. Nog nooit eerder bezochten zo veel mensen het museum in een week.

Daarna kwam echter de terugval: het museum sloot eerst een week zijn deuren om zowel zaal 1 als 2 om te kunnen bouwen, en in de week daarna was alleen *De poster is dood* te zien op de tweede verdieping. De dag voor de geplande feestelijke opening van de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* kregen we te horen dat alle musea in Nederland moesten sluiten om de verdere verspreiding van het coronavirus tegen te gaan. In de elf weken die daarop volgden hebben we geen bezoekers kunnen ontvangen.

Toen de musea op 1 juni weer open mochten, werd al snel duidelijk dat het bezoek slechts weifelend

op gang kwam. De oproep om alleen noodzakelijke reizen te maken was nog steeds van kracht, en toen daar later ook een mondkapjesplicht en sluiting van de horeca bij kwamen, werd het steeds minder aantrekkelijk om musea te bezoeken. In deze 22 weken hebben we gemiddeld 683 bezoekers per week mogen verwelkomen, een groot contrast met het gemiddelde van 1508 bezoekers per week in de zomer van 2019, en 1150 in de zomer van 2018.

Op 5 november werden de Nederlandse musea opnieuw gesloten, ditmaal voor twee weken. De maand daarna liet dezelfde trend zien als in het voorjaar: door strenge maatregelen en angst voor besmetting leken weinig mensen geneigd het museum te bezoeken. We hebben in deze periode gemiddeld 535 bezoekers per week ontvangen. De laatste drie weken van het jaar was het museum opnieuw van overheidswege gesloten.

Hoewel het duidelijk is dat 2020 de boeken in zal gaan als een teleurstellend jaar qua bezoekersaantallen, is het belangrijk op te merken dat het gezien de uitzonderlijke omstandigheden nog veel erger had kunnen zijn. De topdrukte van de eerste negen weken heeft ervoor gezorgd dat we een minder extreme domper te verwerken kregen dan men zou verwachten gezien de globale crisis waar de wereld in verkeerde. Hoewel we de hoop koesterden dat het drukker zou zijn in de periodes dat we bezoekers konden verwelkomen, zijn ook die tegenvallende cijfers geheel in lijn met het landelijke beeld.

Samenwerkingen

In het begin van 2020 hadden we de intentie om verder te gaan op de in 2019 ingeslagen weg van intensieve samenwerking binnen de stad en in de regio. Zo stond er wederom actief partnerschap in de citymarketingcampagne 'Cultuurstad van het Zuiden' op de planning, waren we voornemens verschillende arrangementen met lokale partners te ontwikkelen, was er opnieuw een 'Zomeravond in het Museumkwartier' in samenwerking met Het Noordbrabants Museum in de maak en stonden de uitnodigingen klaar voor een speciaal evenement voor de Blauwe Engelen, VVV-medewerkers en andere mensen werkzaam in de lokale en regionale toeristische sector. Helaas gooide de coronacrisis bij het merendeel van deze initiatieven roet in het eten. Het verbod op het bijeenbrengen van groepen mensen maakte het onmogelijk gezamenlijke evenementen te organiseren, en de steeds veranderende coronarichtlijnen leidden ertoe dat het moeilijk bleek plannen te maken voor de toekomst.

Hoewel we de aard van de lokale en regionale samenwerkingen met het oog op de coronamaatregelen hebben moeten aanpassen, is de intentie hetzelfde gebleven. De deelname aan de cursus Online Marketing van Afdeling Online in het kader van de proeftuin internationalisering van BrabantStad heeft niet alleen geresulteerd in een grote toename in onze expertise op het gebied van online marketing, het heeft ook de contacten met culturele instellingen

in de regio vergroot. De deelnemende partijen (o.a. Dutch Design Foundation, BredaPhoto, Het Zuidelijk Toneel, Graphic Matters en Willem Twee) weten elkaar nu veel beter te vinden. De Derde Verdieping bij de tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design* is daarnaast ingezet om lokale initiatieven rond duurzaamheid en inclusie uit te lichten en te vieren. In een serie filmpjes hebben we de mensen achter Minitopia, Social Label en De Academie voor Beeldvorming aan het woord gelaten over hun werk en hun gevraagd te reflecteren op het gedachtegoed van Victor Papanek. Met het oog op de toekomst is eind 2020 werk gemaakt van de ontwikkeling van een resellermodule, waarmee lokale en regionale partners zoals hotels straks direct tickets voor het museum kunnen verkopen aan hun eigen bezoekers. In de overwegingen bij de keuze voor samenwerkingspartners en leveranciers is bewust gekeken naar lokale opties.

Media-analyse

Het bedrijf Media Info Groep voert in opdracht van Design Museum Den Bosch een kwantitatieve jaaranalyse van de media-aandacht uit. In totaal zijn 487 nieuwsberichten over het museum verschenen, minder dan in 2019 (1086) en 2018 (787). De totale media-waarde van deze berichten was € 1.043.021 en het totale bereik 46.234.190. Dit is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de coronacrisis: normaliter zorgt de start van een nieuwe tentoonstelling voor een duidelijke piek in media-aandacht. Door de aangepaste planning waren er dit jaar slechts drie nieuwe tentoonstellingen in de zalen op de eerste en de tweede verdieping. Daarmee was dus ook het aantal mediamomenten beperkt. De start van *BodyDrift – Anatomies of the Future* viel samen met de heropening van alle musea in Nederland op 1 juni. In de harde strijd om media-aandacht in deze periode is *BodyDrift* helaas enigszins ondergesneeuwd. Waar de lokale en regionale pers normaal vaak bericht over de evenementen in het museum, was ook daar dit jaar weinig te halen.

Toch is er een aantal pieken te zien in de berichtgeving over het museum. Eind januari ontstond er enige commotie rond de internationale Holocaustherdenking op maandag 27 januari. Hoewel het museum op die maandag sowieso gesloten zou zijn, pleitten enkele lokale partijen toch voor sluiting. Dit leverde de nodige media-aandacht op. Ook de coronasluiting van het museum half maart zorgde voor een piek, alsmede het steunpakket voor Brabantse cultuurinstellingen in mei en de bredere discussie over overheidssteun voor musea in het najaar.

Terugkijkend zijn er ook inhoudelijk hoogtepunten aan te wijzen: In het *Brabants Dagblad* stond de tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design* in de top tien van beste cultuur in Brabant in 2020. Over diezelfde tentoonstelling schreef Bernard Hulsman in *NRC Handelsblad* een lovende recensie onder de titel 'Het anti-design van Victor Papanek is

weer actueel'. Edo Dijksterhuis koppelde in zijn artikel 'Blijven we mens onder al die technologie?' voor *Het Parool* de tentoonstelling *BodyDrift – Anatomies of the Future* aan de coronacrisis en de Black Lives Matter-beweging, en toonde zo aan hoe ook deze tentoonstelling uitermate actueel was.

Bezoekersonderzoek

Het bezoekersonderzoek van Design Museum Den Bosch wordt uitgevoerd door Hendrik Beerda Brand Consultancy. Na een dieptepunt van slechts 79 respondenten in 2018, deden in het topjaar 2019 maar liefst 872 personen mee aan het onderzoek. Ondanks lagere bezoekerscijfers hebben we de stijgende lijn weten vast te houden: in 2020 waren er 1636 deelnemers.

Bezoekers hadden in 2020 veel waardering voor het museum. De waarderingsindex is toegenomen van 71 in 2019 naar 75 in 2020. 23% van de bezoekers geeft aan bijzonder veel waardering voor het museum te hebben, 55% heeft veel waardering. In 2019 waren deze percentages respectievelijk 19% en 50%, ook daar een mooie toename dus. Het percentage bezoekers met weinig waardering voor het museum is gehalveerd en staat nu op 2%. Bezoekers prijzen vooral het onderscheidende aanbod (43%), de goede informatie tijdens het bezoek (44%), de prettige sfeer (47%), de leerzaamheid van het aanbod (47%) en het vriendelijke personeel (58%). Er is een lichte stijging te zien in het algemene rapportcijfer voor het museum, van een 8.0 naar een 8.2; de tentoonstellingen zagen een toename van het rapportcijfer van een 8.1 naar een 8.4.

Het is opvallend dat de verschuiving van het bezoekersprofiel die in 2019 is ingezet, in 2020 doorgetrokken wordt. Waar in verleden jaren gemiddeld 25% van de bezoekers voor het eerst in het museum was, was dat percentage in 2019 een opmerkelijke 56% en in 2020 zelfs 58%. Normaal verwelkomen we rond de 35% mannen, in 2019 was dat 53% en in 2020 56%. 8% van de bezoekers kwam uit Den Bosch (ten opzichte van 10% in 2019 en 19% in 2018), en 35% kwam uit Noord-Brabant (ten opzichte van 36% in 2019 en 58% in 2018). Ook de stijgende lijn van internationale bezoekers zet voorzichtig door, van 1% in 2018 naar 5% in 2019 en 6% in 2020. Dit lijkt het effect te zijn van de tentoonstelling *Design van het Derde Rijk* en is gezien de reisbeperkingen vanaf het tweede kwartaal niet echt representatief voor de rest van het jaar.

Het bezoekersonderzoek geeft ook inzicht in de verbeteringen die het museum de komende jaren kan doorvoeren. Zo is de bindingsindex gelijk gebleven op een lage 37; daar wordt in 2021 flink in geïnvesteerd, mede door een herindeling van de begane grond en meer aandacht voor de vaste collectie. Hoewel het aantal bezoekers in de leeftijdscategorie 18-30 licht is toegenomen, richten we ons de komende jaren in onze programmering en communicatie op een grotere toename van het aantal jongere bezoekers.

Pers- hoogtepunten

18

Design van het Derde Rijk

‘Gaan of niet gaan’

Column Michel Waterman

Nieuw Israelitisch Weekblad, 10-01-2020

‘100.000 bezoekers voor ‘Design van het Derde Rijk’

NRC Handelsblad, 21-01-2020

‘Holocaust-overlevende wil dat nazi-expositie doorgaat tijdens herdenking: ‘Dit moet iedereen zien’

Ron Vorstermans

Omroep Brabant, 23-01-2020

‘Sluiting’

Column Bart Gotink

Brabants Dagblad, 24-01-2020

‘Design van het Derde Rijk’

Bespreking Jerker Spits

Duitsland Instituut, 30-01-2020

‘Dressoir Adolf Hitler terug de anonimiteit in, maar directeur Design Museum Den Bosch heeft al idee voor ‘nieuwe pittige tentoonstelling’

Pim Dikkers

Algemeen Dagblad, 03-02-2020

‘Waarom mag je kunst soms wel en soms niet fotograferen op een expo?’

Geert van der Speeten

De Standaard, 11-02-2020

‘Ik heb nog nooit zo hard gewerkt’

Interview met Timo de Rijk door Pim Dikkers

Brabants Dagblad, 03-03-2020

‘Curating Nazism in Today’s Europe’

Matt Alexander Hanson

Tablet, 04-05-2020

BodyDrift – Anatomies of the Future

‘Museumestafette: Design Museum Den Bosch’

Interview met Timo de Rijk

Libelle, 18-03-2020

‘Sieraden voor de cyborg’

Essay door Fredric Baas

Sieradenmuze/Modemuze, 04-05-2020

‘De toekomst is dichterbij dan je denkt’

Gerrit van den Hoven

Brabants Dagblad, 29-05-2020

‘Blijven we mens onder al die technologie?’

Edo Dijksterhuis

Het Parool, 29-06-2020

In de rubriek: ‘Wat te doen?’

Algemeen Dagblad, 28-07-2020

In de rubriek: ‘Zien horen volgen doen’

Edwin van Sas

Trouw: Tijdgeest, 19-09-2020

‘Voorbij verfraaiing – het sieraad als pamflet’

Juliette Huygen over nieuwe ontwikkelingen sieraad-collecties en -presentaties

Metropolis M, nr. 6 dec 2020 / jan 2021

Televisie/Beeld

‘In Design Museum Den Bosch onderzoeken kunstenaars de toekomst van de (digitale) mens’

Video-interview met Maan Leo door Jelle Brouwer

Daily Shot of Culture (in samenwerking met Uitmarkt en Museumkaart), 30-08-2020

‘Van ons allemaal sinds 1986’

Interview Fredric Baas over collectiestuk Pablo

Picasso’s *Vase femme*

Bulletin Vereniging Rembrandt, jr. 30 #3, Najaar 2020

De poster is dood

‘Hoe de reclame digitaal gaat’

Trouw, Letter en Geest, in rubriek ‘Gezien: deze

week’, 15-08-2020

Keramiek in Quarantaine

Persbericht overgenomen door meerdere publicaties, waaronder BezoekDenBosch.nl, Digitale Kunstkrant, DTV (20-03-2020), mobilia (23-03-2020), Mixed Grill

(24-03-2020), Couturekrant.nl, Wonen360.nl (26-03-2020), *Eindhovens Dagblad* (06-04-2020), BK-Informatie (01-05-2020) en Meubel+ (2020-07-08). Mixed Grill en Meubel+ plaatsen uitgebreide artikelen.

Victor Papanek: The Politics of Design

‘Ontwerp dient de mensheid, niet alleen voor één persoon’

Gerrit van den Hoven

Brabants Dagblad, 17-10-2020

‘Het anti-design van Victor Papanek is weer actueel’

Bernard Hulsman

NRC Handelsblad, 11-12-2020

Touching Worlds

‘De crisis benut: bijzondere aandacht voor onze museumcollecties’

Peter Hecht

Bulletin Vereniging Rembrandt, jr. 30 #2, Zomer 2020

‘Verrassende Nederlandse kunstcollecties in het zonnetje gezet’

Interview Fusien Bijl de Vroe, directeur Vereniging

Rembrandt

Elsevier, 30-09-2020

‘Een interview met Fredric Baas en Marte Rodenburg’

Laurens Veerman

Vereniging Rembrandt, 16-10-2020

Overig

‘Drie vragen aan: Timo de Rijk, directeur Design Museum Den Bosch’

Interview met Timo de Rijk

Zuiderlucht: Extra Tijd #1, 18-03-2020

‘Laat het Brabants cultuurbouwwerk niet instorten’

Ingezonden brief Cultuurmakers van Brabant

Brabants Dagblad, 16-05-2020

‘De Stad van... Timo de Rijk’

Interview met Timo de Rijk door Jarry Popelier

Brabants Dagblad, 21-09-2020

Radio/geluid

‘Cultuursector: Timo de Rijk, Design Museum’

Radio-interview met Timo de Rijk door Art Rooijackers over het sluiten van het museum

BNR, voor de serie: ‘BNR’s Big Five’, 27-05-2020

‘Een ode aan Milton Glaser - de man achter het I love NY logo’

Radio-interview met Timo de Rijk en Gert Dumbar

door Patrick Lodiers

NPO Radio 1, 01-07-2020

Televisie/Beeld

‘Rondstruinen door het museum kan weer’

Videoreportage met Maan Leo

DTV Nieuws, 11-06-2020

‘Design Museum opent Derde Verdieping’

DTV Nieuws, 22-06-2020

‘Coronaklap voor musea in Den Bosch: “We zijn aan het onderzoeken hoe we dat financieel kunnen blijven dragen”

Videoreportage met Maan Leo door Eva van der

Weele

DTV Nieuws, 10-05-2020

100.000 bezoekers voor 'Design van het Derde Rijk'

Bezoekersrecord Nooit eerder trok een expositie van het Design Museum in Den Bosch zo veel bezoekers. Wat is de verklaring?

Arjen Ribbens 21 januari 2020 om 15:49

Leestijd 1 minuut

Bezoekers van de expositie 'Design van het Derde Rijk' in het Design Museum in Den Bosch.

Foto Merlin Daleman

Vóór de opening werd de tentoonstelling *Design van het Derde Rijk* als „raar en onsmakelijk” weggezet. Deze woensdag verwelkomt het Design Museum Den Bosch vier maanden na de opening de 100.000ste bezoeker.

Nooit in de bijna vijftigjarige geschiedenis van het museum trok een expositie zo veel bezoekers. De eerste maanden was het museum dagelijks zelfs uitverkocht, ondanks vervroegde openingstijden in de weekeinden.

De grote bijdrage van vormgeving aan de verspreiding van de kwaadaardige nazi-ideologie sluit aan bij de huidige tijd. Zo verklaart directeur Timo de Rijk het grote succes van zijn expositie. „Het gemarchandeerd met feiten om grote groepen in onze samenleving te beïnvloeden, sommige machthebbers maken nu gebruik van dezelfde processen als de nazi's.”

100.000 bezoekers voor 'Design van het Derde Rijk'

NRC Handelsblad, 21-01-2020

Design Museum Toekomstverkenning in Den Bosch

Blijven we mens onder al die technologie?

Door technologie kunnen we ons lichaam opwaarderen. Maar hoe ver kun je gaan voordat de menselijkheid verloren gaat? Die vraag sluimert onder het oppervlak van het hoogst actuele *Bodydrift*.

Edo Dijksterhuis

AMSTERDAM

Toen Valerie Daude vorig jaar *Microbial Self* ontwierp, was corona nog de naam van een Mexicaans bier. Het mondkapje met ingebouwde lampjes was bedoeld als gezondheidsbarometer. Uitgeademde lucht kleurt de bellen op het kapje paars, blauw en rood, om daarmee suikerziekte of voedselallergie aan te geven. Als het geen puur speculatief ontwerp was, zou dit nu het ultieme testmiddel zijn voor Covid-19.

Daudes masker springt in het oog, maar *Bodydrift* raakt aan een actualiteit die veel dieper gaat en langer doorklinkt dan corona. De tentoonstelling in het Design Museum gaat over de invloed van technologie op het menselijk lichaam, die zulke vormen aanneemt dat we kunnen spreken van een 'postumaan' tijdperk.

Conservator Frederic Baas bedoelt daarmee niet dat de mens ophoudt te bestaan, maar dat we voorbijgaan aan de traditionele invulling van wat een mens is – lees: man, wit, hetero. Ons idee van lichamelijkeheid is op drift en daarmee ons collectieve zelfbeeld. En daarmee raakt *Bodydrift* direct aan Black Lives Matter, het identiteitsdebat en het pleidooi van de queerbeweging om te denken voorbij de man/vrouw-indeling.

Tranen als ijskogel

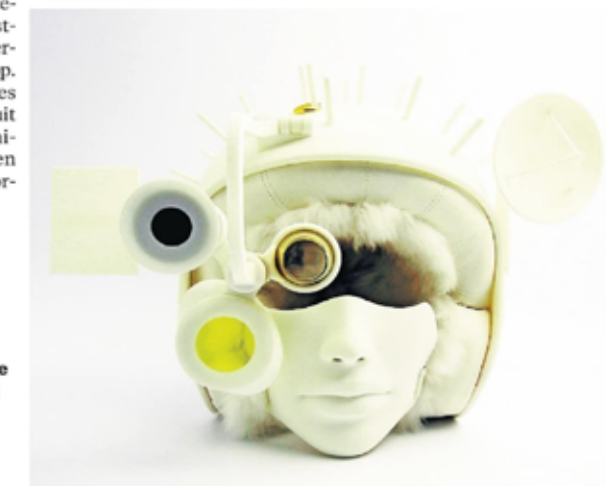
Diversiteit is in deze tentoonstelling echter meer dan een viering van niet-dominante huidskleur, gender of andere onveranderlijke eigenschappen. Anders zijn is hier een actieve keuze, aangedreven door technologie. Het idee is niet nieuw. Plastisch chirurgen werken al decennia aan de maakbare mens. En van kunstheupen, pacemakers en zelfs nanobots die aderverkalking opruimen, kijken we niet meer op. Van daaruit is het een kleine stap naar Daudes kapje of Yi Fei Chens *Tear Gun*, dat bestaat uit een trechtertje dat oogvocht opvangt, een mini-koelinstallatie die de tranen bevriest en een pistool dat de ijskogel afschiet op de veroorzaker van het verdriet.

Ted Noten bewapende de vrouw van de toekomst met een helm en hulpstukken, die ironisch genoeg lippenstift en botox bevatten. De drager kan wel opdringerige mannen van zich afslaan maar voegt zich nog steeds naar hun ideaalbeeld van het vrouwelijk lichaam. De fenotypering van Heather Dewey-Hagborg gaat veel verder dan een toevoeging aan of aanpassing van dat lijf. Aan de hand van een haar of speeksel op een sigarettenpeuk liet zij levens-echte maskers maken van de dna-eigenaren. Maar Lucy McRae laat met de installatie *Biometric Mirror* zien dat machinale reproductie verre van perfect is. Wie plaatsneemt op de kruk en zijn gezichtskenmerken laat lezen, krijgt een digitaal 'verbeterde' versie van zichzelf voorgeschoteld die niet zou misstaan als trollenfigurant in *Lord of the Rings*.

Techno-optimisten

En dan zijn er nog de ethische implicaties van gezichtsherkenning, waarvan de software veelal is geschreven door bleke nerds die zichzelf als referentiekader nemen. Afro-Amerikanen worden geïdentificeerd als apen en sommige apparaten denken aan de stand van iemands neus te zien of hij gay is. Kunstenaar-activist Zach Blas ontwierp uit protest kunststof maskers, gebaseerd op de tientallen gezichten van homo's en zwarten. Met zo'n gestileerde blob voorgebonden ben je onherkenbaar voor de camera.

Discriminatie op basis van uiterlijk is voorbij als we het lichaam achter ons laten en virtueel leven

→ Ted Noten toont met *7 Necessities of survival kit* van de toekomst. FOTO DESIGN MUSEUM DEN BOSCH

Maar discriminatie op basis van uiterlijk is voorbij als we het lichaam achter ons laten en virtueel gaan leven, stellen techno-optimisten. *The Fabricant* neemt een voorschot op de toekomst van de mode-industrie door alle fashion-trends van het internet te scannen en er animaties van geweldige gewaden uit te destilleren. Ze kunnen ook gekocht worden, maar dragen kun je deze kleding alleen online.

Helemaal niet erg, volgens de radicale vooruitgangsgelovers. Zonder lichaam, door Plato 'de kerker van de ziel' genoemd, kan de mens namelijk pas echt zijn volle potentie benutten. Natuurlijk zijn er ook onheilsprofeeten die waarschuwen voor het tegendeel: zonder die soms onhandige en beperkende 'wetware' gaat er iets essentieel menselijks verloren.

Samensteller Baas, die de komende twee jaar het posthumane thema verder uitdiept, bekend zich tot geen van beide kampen. Maar het is tekenend dat hij in de staart van *Bodydrift* plaats heeft ingeruimd voor Joep Truijens *Body Capture*. Het werk bestaat uit een encyclopedische inventarisatie van bewegingen, een print van Truijens eigen huid die als een dierenvel aan de wand is gespijkerd en een video waarin hij systematisch een lijst willekeurige woorden afwerkt. Het is een soort in memoriam voor de menselijke soort. Een archiefstuk dat door latere heersers van de aarde wordt bestudeerd zoals wij nu naar dinosaurusbotten kijken.

Bodydrift – Anatomies of the Future: t/m 4 oktober in Design Museum Den Bosch.

'Blijven we mens onder al die technologie?'

Edo Dijksterhuis

Het Parool, 29-06-2020

PETER HECHT

De crisis benut

Bijzondere aandacht voor onze museumcollecties

De sluiting van de musea tijdens de coronacrisis is hard aangekomen. De meeste instellingen bleven goed zichtbaar op internet, maar dat kon de ervaring van een museumbezoek niet vervangen. Het zien van een origineel, de beleving van materiaal en volume en het licht dat erop valt, de plaats in de ruimte en de context ook: dat valt allemaal weg op het scherm met zijn gladde plaatjes. Gelukkig dus dat wij nu weer door de musea kunnen lopen, al moeten wij daartoe een tijd reserveren en al wordt ons gevraagd een beetje afstand van elkaar te houden.

Ook grote tentoonstellingen zijn nu niet goed mogelijk. Maar dat heeft ook zijn mooie kanten, want de vraag naar wat er nu weer in het Mauritshuis is te zien, hoeft niet te worden gesteld. Dat is: Vermeers Gezicht op Delft. Ook voor u, die niet in Tokio of Rome woont, maar gewoon in Groningen of in Den Haag.

De Vereniging Rembrandt heeft de musea altijd geholpen te verzamelen, omdat zij gelooft dat hun betekenis berust op de kwaliteit en zichtbaarheid van hun collecties. En nu de programmering van de musea moest worden heroverwogen, nodigde zij hen in april uit een voorstel te doen voor een kleine tentoonstelling rond één of enkele kunstwerken of voorwerpen van toegepaste kunst uit elgen bezit. Goedgekeurde voorstellen, uit te voeren binnen vier maanden na heropening van het aanvragende museum, zouden door de Vereniging met maximaal € 10.000 worden gesteund. Een aan-

Vase femme
Pablo Picasso
1964. Aardewerk,
H. 25 cm
DESIGN MUSEUM
DEN BOSCH
Aangekocht met steun
van de Vereniging
Rembrandt in 1986

▲
'De crisis benut: bijzondere aandacht voor onze museumcollecties'
Peter Hecht
Bulletin Vereniging Rembrandt, jr. 30 #2,
Zomer 2020

'Ontwerp dient de mensheid, niet alleen voor één persoon'
Gerrit van den Hoven
Brabants Dagblad, 17-10-2020

zaterdag 17 oktober 2020

CULTUUR 13

DUURZAAM DESIGN

Ontwerp dient de mensheid, niet alleen voor één persoon

Het Design Museum in Den Bosch toont vanaf vandaag een **belangwekkende expositie over vormgever Victor Papanek**. Bijna vergeten, maar inmiddels weer uiterst actueel.

Gerrit van den Hoven

Den Bosch

Het is een indrukwekkend gezicht. Victor Papaneks boek *Design for the Real World* ligt in acht talen in het Design Museum in Den Bosch. En dat zijn ze nog lang niet allemaal. Het boek, dat allereerst in 1970 in een Zweedse vertaling verscheen, verschijnt in 22 talen. „En er komen nog steeds aanvragen voor vertalingen. Het is nog altijd het meest gelezen boek over designtheorie”, zegt Alison Clarke, directeur van de Victor J. Papanek-stichting in Wenen.

Papanek ontvouwde er zijn ideeën over vormgeving in. Designers hebben een maatschappelijke verantwoordelijkheid, betoogde hij. Ontwerpen moesten niet één persoon dienen, maar de mensheid. Hij ontwierp voor gehandicapten, voor de Derde Wereld en bekritiseerde ontwerpers die louter voor witte Westerse rijken werkten. Voor hem was design het aanbrengen van orde. Iedereen was ontwerper.

Toch: de man leek bijna van de radar verdwenen. Victor Papanek (1923-1998) stierf verbitterd. Voor veel mensen was hij een irritante wereldverbeteraar. Hij was uit de Amerikaanse bond van ontwerpers gegooid, zijn ideeën werden in de jaren tachtig en negentig gezien als achterhaald. „Het is gefluister vanaf het kerkhof”, schreef een beoordelaar vernietigend. Papanek kreeg geen voet meer aan de grond en dat hij niet meer tot de eredivisie van de ontwerpers hoorde, zat hem dwars.

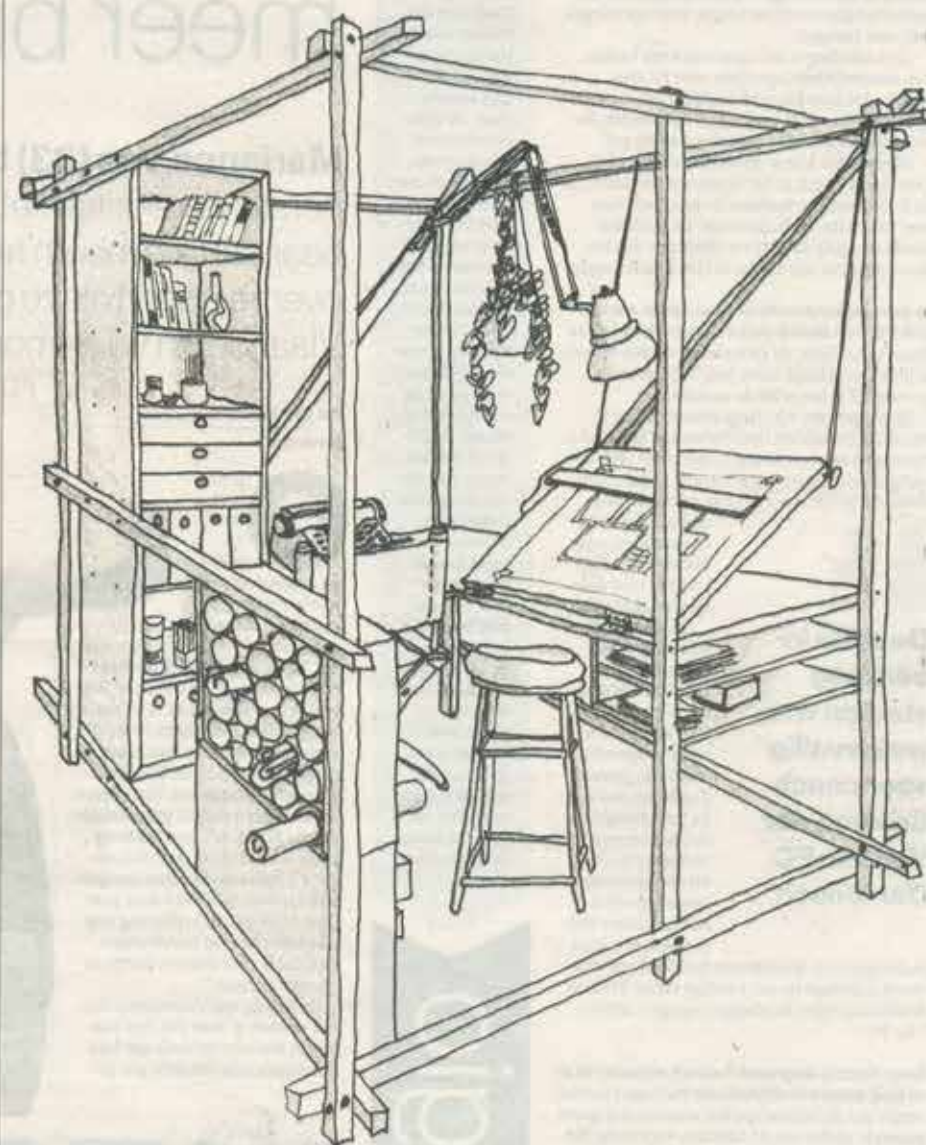
Timo de Rijk, directeur van het Design Museum, ontmoette Papanek tijdens zijn studie in Delft. Dat was bij een seminar waar het woord gevoerd werd door Papanek. Het ging over Italiaans design en tijdens een vertoog van mevrouw Sottsass, vrouw van de beroemde Italiaanse ontwerper, kreeg ze vanuit de zaal een kritische vraag over de hoge prijzen van design. De Rijk: „Ze zei zoiets als: 'Wie kan dat nou wat schelen'. Waarop een man opstond, zijn vinger opstak en zei: 'Mij wel'. Dat was Papanek.”

Toen De Rijk de kans kreeg de Papanek-tentoonstelling uit het Vitra Design Museum in Weil am Rhein over te nemen, aarzelde hij niet. De expositie is gemaakt in samenwerking met de stichting die de archieven overnaam van de familieleden van Papanek. Het is het eerste

▲ Victor Papanek
FOTO BRIGIT UND PETER KANZ

➤
Voor Victor Papanek was design het aanbrengen van orde. Iedereen was ontwerper

retrospectief over hem. „Er is een sterk stijgende belangstelling voor zijn werk”, zegt Alison Clarke. De Britse, professor in designgeschiedenis, werkt ook aan een biografie over Papanek die begin volgend jaar moet verschijnen.

Kristallnacht

Papanek kwam uit een vooraanstaande Joodse familie in Wenen. Zijn ouders hadden een delicatessenzaak in Wenen. Toen zijn moeder zag wat er gebeurde in november 1938 tijdens de Kristallnacht in Duitsland, besloot ze te vertrekken. Via Vlissingen vluchtte ze met Victor naar de VS waar ze in 1939 aankwam. Nadat

Victor in de oorlogsjaren dienst nam in het Amerikaanse leger kreeg hij de Amerikaanse nationaliteit. Hij studeerde architectuur en design en claimde gewerkt te hebben met de door hem zeer bewonderde architect Frank Lloyd Wright. Maar dat is vermoedelijk niet waar, aldus zijn biografe. Papanek was meer een cultuurfilosoof dan een ontwerper, hoewel hij samen met James Hennessey ook producten ontwierp. Ook schreef ze samen het boek *Nomadic Furniture*.

De expositie valt uiteen in drie delen. In het eerste wordt het werk en de geschriften van Papanek geplaatst in de tijd. In het tweede deel zijn en-

▲ 'Work Cube', een ontwerp van Victor Papanek.

FOTO BRIGIT UND PETER KANZ

kele producten van hem te zien en ontwerpen waarbij hij een rol speelde, zoals een Zweedse taxi voor gehandicapten. Het derde deel laat de grote invloed zien die het denken van Papanek had en nog steeds heeft. Want voor veel hedendaagse ontwerpers zijn begrippen als recycling, sociale rechtvaardigheid en duurzaamheid kerabegrippen in hun werk. Ook voor Papanek was design veel meer dan vormgeven. Timo de Rijk: „Het werk en de ideeën van Papanek zijn weer uiterst actueel”.

■ Victor Papanek: *The Politics of Design*. Design Museum Den Bosch, 17 oktober t/m 7 februari.

Vase Femme Pablo Picasso

Van ons allemaal sinds 1986

Als de glimlachende vrouw met haar vollemaansgezicht u bekend voorkomt, dan kan dat kloppen. Zij stond niet alleen in het vorige Bulletin afgebeeld bij een artikel over de actie 'De kracht van onze Nederlandse collecties', maar is ook een graag geziene gast op affiches en boekomslagen. 'Het is een soort boegbeeld van de collectie geworden', beaamt Fredric Baas, conservator van Design Museum Den Bosch.

Vase femme komt uit de collectie van Picasso's kleindochter Marina. Het object maakte in 1985 deel uit van een tentoonstelling over het keramische oeuvre van Picasso in museum Het Kruthuis, zoals het Design Museum Den Bosch toen nog heette. In een vrij kritische recensie in de NRC van 13 juli 1985 werd het object tussen de vele met gezichten en stierenvechters beschilderde borden 'een van de weinige echte originele en baanbrekende stukken' genoemd.

Fredric Baas begrijpt dat Vase femme de aandacht trok in die tentoonstelling: 'Anders dan bij de door Picasso beschilderde borden in editie, gaat het hier om een object waarbij de kunstenaar zelf de klei ter hand heeft genomen, en dat is wat je in een museum wilt laten zien: de hand van de meester. Picasso is enthousiast geworden over de mogelijkheden van keramiek in het atelier van het echtpaar Georges en Suzanne Ramilé in het Zuid-Franse Vallauris. Hij was oprecht gegrepen door het materiaal. Hij liet zich inspireren door de lokale traditie en speelde daar ook mee. Bij Vase femme, dat overigens meer een kan dan een vaas is, gaf hij een bestaand voorwerp een andere draai en lading. Het gezicht zou dat van zijn meesteres Françoise Gilot zijn.

Dat de toenmalige directeur van het Bossche museum een gouden greep heeft gedaan met de aankoop van Vase femme behoeft geen betoog. 'Het heeft nu een waarde die ons budget ver te boven gaat', zegt Baas. 'Maar de aankoop is ook om een andere reden

gedenkwaardig. Het vormde het startpunt voor de verzameling kunstenaarskeramiek. Daarom stond het in de reguliere opstelling in een vitrine opgesteld met zeven andere sleutelstukken uit de collectie. En nu, als een van de hoofdrolspelers in de presentatie *Touching Worlds: Iconen uit de collectie die in oktober van start ging*, vertelt Vase femme weer een ander verhaal. Het wordt met andere kunstenaarskeramiek getoond in een speciaal daarvoor gemaakt meubel van gerecyclede kunststof naar ontwerp van Peter Hopman, tegenover autonoom werk van Amerikaanse keramisten als Ken Price, van wie trouwens twee werken ook met steun van de Vereniging Rembrandt zijn verworven. Het was een mooi aanbod van de Vereniging Rembrandt en de Turing Foundation om de collectie te vieren in coronatijd. Je verzamelt tenslotte om te delen, niet slechts om te bewaren.'

Vase femme van Picasso en B.C. Orange van Ken Price (aangeleent met steun van de Vereniging Rembrandt in 1986 resp. 1995) in *Touching Worlds: Iconen uit de collectie, gerealiseerd dankzij de actie 'De kracht van onze Nederlandse collecties', van de Vereniging Rembrandt en de Turing Foundation*

49 2020-12 R

▲
'Van ons allemaal sinds 1986'
Interview Fredric Baas over collectiestuk
Pablo Picasso's *Vase Femme*
Bulletin Vereniging Rembrandt, jr. 30 #3,
Najaar 2020)

►
'Het anti-design van Victor
Papanek is weer actueel'
Bernard Hulsman
NRC Handelsblad, 11-12-2020

nrc
VRIJDAG 11 DECEMBER 2020

Het anti-design van Papanek is weer actueel

Op een van de eerste filmpjes op de tentoonstelling gaat de ontwerper Victor Papanek (1923-1998) tekeer tegen de auto, het belangrijkste designobject van de twintigste eeuw. De auto is een verschrikkelijk ding, tiert Papanek, hij is groot, zwaar, neemt veel ruimte in beslag, en verslindt niet alleen veel materiaal en energie, maar doodt jaarlijks ook vele mensen. De tirade tegen de auto kenmerkt het gedachtengoed van de Oostenrijks-Amerikaanse Victor Papanek, een ontwerper die buiten de designwereld nauwelijks bekend is en die het Design Museum Den Bosch nu eert met een groot retrospectief. Elders op de expositie *Victor Papanek: The Politics of Design* is zijn uitspraak te lezen dat weinig beroepen zo schadelijk zijn als 'industriële vormgeving'. Ook horen we hem zeggen dat zo lang vormgevers moeten werken in een markteconomie met winstmaximalisatie als hoogste doel, ze weinig kunnen bijdragen aan een betere en schonere wereld. Maar al te vaak komt design neer op het aantrekkelijk verpakken van overbodige producten. Alleen door vormgeving in te zetten als een „instrument voor politieke verandering", kunnen vormgevers ontsnappen aan de corrumperende werking van het kapitalisme, beweert hij.

Hoe Papanek een anti-designer werd, is te zien in het eerste deel van de tentoonstelling, dat aan de hand van een stortvloed van foto's, films, ontwerptekeningen, boeken en brieven zijn leven en werk vertelt. Als jongen van zestien emigreerde Papanek samen met zijn moeder uit het nazistische Oostenrijk naar de VS. Daar begon hij in 1946 een traditioneel ontwerp bureau dat huisraad en meubels ontwierp, zoals de Gaudí-achtige eetkamer-

stoel op stalen poten, een van de weinige door Papanek zelf ontworpen objecten op de tentoonstelling. Maar in de loop van de jaren vijftig werd hij steeds kritischer over de consumptiemaatschappij die een overvloed aan onzinproducten voortbrengt. In 1971 publiceerde hij *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change*, dat in vele talen werd vertaald.

In de jaren zestig was Papanek niet de enige vormgever die zich verbond met de tegencultuur. Begeleid door de klanken van Pink Floyd duiken halverwege de tentoonstelling niet alleen hippies op, maar ook radicale Italiaanse vormgevers als Alessandرو Mendini en de mannen van Superstudio. Maar terwijl de linkse Italianen in de late jaren zeventig zwichtten voor de verleidingen van consumptiemaatschappij, bleef Papanek halsstarrig zijn anti-designboodschap verkondigen.

De tentoonstelling besluit met twee delen, die onder de titels *Is er iemand normaal?* en *Het grote geheel*, een aantal oude en recente ontwerpen in de geest van Papanek tonen. Zo hangt er een ingenieuze geodetische bol, die, naar een ontwerp van Buckminster Fuller, bestaat uit metalen staven en draden. Van sommige ontwerpen, zoals de *Paraphulamp* van Gijs Bakker uit 1973, kun je je afvragen of ze niet eerder conceptuele grappassenrij zijn dan anti-design.

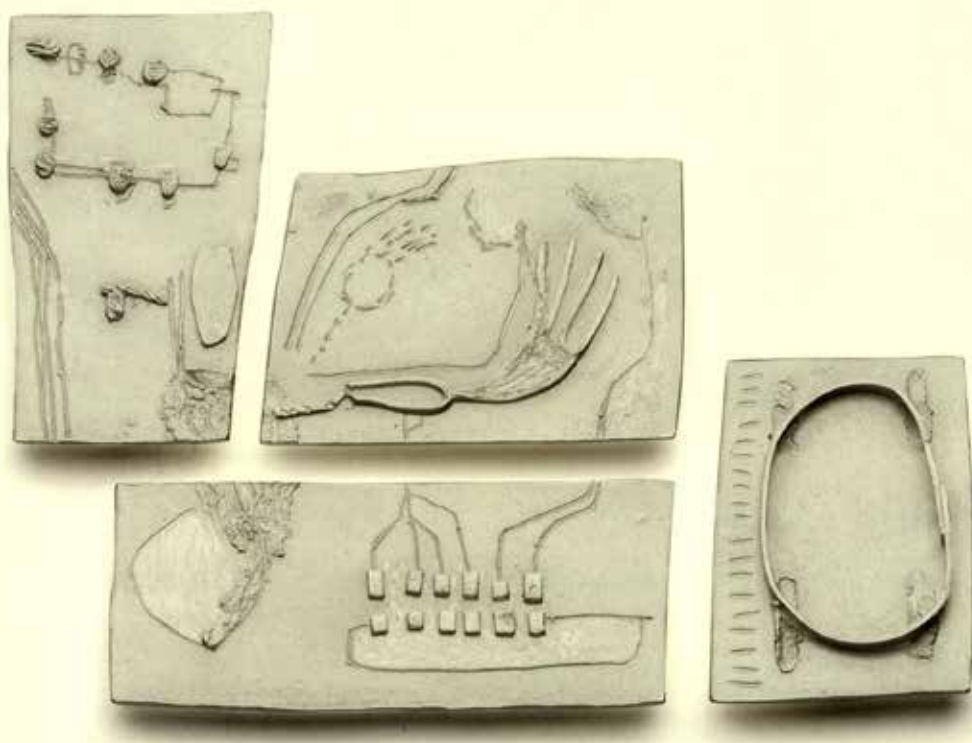
Maar vooral recente ontwerpen als de door Fernando Laposse uit maïsafval ontwikkelde fineer Totomoxtle uit 2017 laten zien dat het Design Museum er goed aan heeft gedaan de Papanek-tentoonstelling van het Vitra Design Museum over te nemen. Nu duurzaamheid weer hoog op de agenda van vormgevers staat, blijken Papaneks opvattingen nog net zo actueel als in 1972, toen het rapport van de Club van Rome verscheen.

Bernard Hulsman

Tentoonstelling

Victor Papanek:
The Politics of Design. T/m 7-2-2021
in Design Museum
Den Bosch. Inl: design-
museum.nl
●●●●○

VOORBIJ –HET VERFRAAIING SIERAAD ALS PAMFLET

Van Bodmer, Relief 1, Inoches, 2019, zilver, edelsteen, CYDA Museum Apeldoorn

Door Juliette Huygen

Waar het grote publiek nog lijkt vast te houden aan de functie van het sieraad als verfraaiing en statussymbool, gebruiken ontwerpers het steeds vaker om kritische en zelfs politieke statements uit te dragen.

Van Bodmer, Relief 1, Inoches, 2019, zilver, edelsteen, CYDA Museum Apeldoorn

zitten in een nog leeg pak. Dit soort sieraad vindt helaas zelden de weg naar de markt; het wereldje van verticaal van bodendagen sieraad is populair en de groep die deze stakken ook daadwerkelijk draagt is nog weer vele malen kleiner. Inoches, conservator van het Design Museum in Den Bosch, commentaar dat veel sieraadontwerpers (over)lang niet anders opdoelen wat werk vrijwel alleen in de galerie of het museum terecht kan komen. Ook zijn museum is een grote speler op het gebied van sieraad. In 1989 organiseerde het museum een belangrijke sieraad tentoonstelling en inmiddels heeft het museum 225 sieraad in de collectie. Ook hier ligt de basis van de verzameling in de jaren zestig, het museum is met 199 stekken de grootste verzamelaar van werk van Gips Beek. Voorged in Den op zoek gingen naar een nieuwe richting voor het verzamelen. Hoeveel bij de ontwerpers beweging van de Nederlandse maken aan de jaren zestig en de verdeling daarvan zeker wil een, heeft bij ingekomen ook het idee dat die discipline materiaal aan marktgevoeligheid aan te brengen. Antwoord sieraad vindt bij persoonlijk een te grote verbeelding van wat het sieraad kan zijn. Hij probeert de collectie te veranderen en de definitie van het sieraad op te rekken en niet meer aan te de verbeelding. Hij is daarbij met name geïnteresseerd in de relatie tussen het sieraad en (de materialiteit van) het lichaam. Hij ziet een verschuiving van het beeld dat we van ons lichaam hebben, weg van het dualistische kompas, en het sieraad – dat eigenlijk als universeel hand in hand kan gaan met technologie – als een weg naar een nieuw soort mensheid. Sinds 2018 komt het museum dat ook het nieuwe verzamelen

posthuman, op de interactie tussen lichaam en technologie. Daarmee heeft het bijvoorbeeld werken aan van Luan Fuan, een conceptuele modeontwerper die in 2019 afstudeerde aan de Design Academy Eindhoven. In de serie ALLIAGE-CareDays wordt zijn eigen ontwerp van menselijke uitgangspunt waartoe sieraad gebruikt om de mens tot een soort cyborg te veranderen. Het sieraad bij uitstek een nieuw relatie tot het lichaam heeft spreek voor zich, maar het valt op dat deze relatie maar zelden niet in spiegel in de presentatie. Waar het bij mode tweedels gaat om is om kleding te presenteren op het lichaam – of op de mannequin als stand-in – wordt het sieraad in de meeste context over het algemeen ingedragen in glazen koffers. Gaat de presentatie binnen niet voorbij een de essentie van het sieraad? De relatie met de draager (in beweging) ontbreekt, de manier waarop een sieraad kan helpen hoe je een houding aanneemt, je beweging kan veranderen of beperken maar ook je lichaam leedelijk kan veranderen. Stukken spreken niet met elkaar, de tactiek die volgt op het materiaal, de sensaties en bewegingen ontbreekt. Ook de relatie die het materiaal aangaat met de mens en de kleding is afwezig, zoals materialen die van kleur veranderen met de lichtval, reflecterende oppervlakken waarin een omgeving zich spiegelt, opgevoerde materialen die een spel aangaan met rook, licht of water. Het sieraad in de vitrine staat zichzelf dood', zegt Anne-Katrin van Kesteren, conservator moderne sieraad van Museum Arnhem. Voor de tentoonstelling Body Control (3.11.2020 t/m 28.12.2020) werkte hij samen met de Amsterdamse ontwerper MAISON de FAUX en kunstenaar Gaud Cisse aan verschillende methodes om het sieraad toch in

Van Bodmer, Relief 1, Inoches, 2019, zilver, edelsteen, CYDA Museum Apeldoorn

relatie te laten staan tot het lichaam in de tentoonstelling. Zo ontwerpen in een positie die de stekken uit de tentoonstelling dwang en ontwerpen ze voor de ontwerper gedrupte met vermenigvuldigd sieraad als handgemaakte details. Toch blijft het ook voor haar een zoektocht. 'Wolfs is zijn het deze moeilijk te vangen relatie en effecten die ervoor zorgen dat het sieraad in de tentoonstelling niet zo'n beetje in spiegel. Op conceptueel vlak doen sieraad niet onder voor andere kunstvormen, maar het is toch maar lang voor tentoonstellingmakers een gering aantal voor de objecten te genereren om dat over te brengen. De uitdaging is duidelijk te zien in een tentoonstelling als STEDJLJIK BASE. Met deze tentoonstelling heeft het Stedelijk Museum in Amsterdam onder Beatrix Eel een stap toegewezen in de representatie van sieraad. Waar de collectie eerst een middel prominentie raakte, raakte vlak bij de ingang van het oude gebouw, in het sieraad in deze presentatie naar de achtergrond verdwenen. Wie goed kijkt vindt ontwerpers sieraad tussen de zeventienhonderd stekken van de huidige presentatie, maar ze krijgen niet echt de kans om een statement te maken. Er liggen mooie stekken van Gips Beek, Françoise van den Bosch en Nicolaas van Berk, maar door de plaats presentatie blijft de impact uit. De voorbeelden die nog het meest spreken zijn de kanten in het haar en de ringen aan de vingers van Maria Abramovic in de video Art must be Beautiful. Artist must be Beautiful (1975) en de kussens in de video Psycho 2 (1971) van Marcel Wanders. Beide werken worden niet tot de sieraadcollectie gerekend, maar behouden wel een bepaalde relevantie van het sieraad in relatie tot het lichaam.

Ontwerpen heeft de tentoonstelling 'Wolfs' in oktober 2019 aangekondigd dat de tentoonstelling vanaf komende zomer opnieuw wordt aangekondigd. Helian kan de dit jaar aangekondigde tentoonstelling Amanda Farnth hier nog niet over los laten. Ze geeft wel aan dat ze de sieraadcollectie met 200 willen integreren in het idee van lichaamsontwerping en het ontdekken van sieraad en zich daarbij in houden zijn wil staken op maken en voorbij wil gaan aan schiedingen tussen kunstenaars, ontwerpers en verzamelaars.

Het sieraad vertegenwoordigt voor veel mensen nog een zoektocht, naar duidelijk, presentatie, veranderingen en impact, maar wellicht is het om die reden op dit moment wel een van de spannendste disciplines om mee aan de slag te gaan. Waar het grote publiek misschien nog vasthoudt aan de onopzettelijke functie van het sieraad als verfraaiing en statussymbool, kunnen sieraad van nu kritische en zelfs politieke statements uitspreken. De uitdaging ligt er, de collectie en de makers zijn er ook klaar voor, nu is het alleen nog een kwestie van betere manieren vinden om het sieraad te laten spreken voor het grote publiek.

JULIETTE HUYGEN
is maker van presentaties op de tentoonstelling bij het
Research Center for Material Culture
Het artikel is een deel van een serie van essays over de
tentoonstelling 'Art must be Beautiful' van
Amanda Farnth, artist of the year 2020
Door van Dorp en Farnth, 2020

‘Voorbij verfraaiing – het sieraad als pamflet’

Juliette Huygen over nieuwe ontwikkelingen

sieraadcollecties en -presentaties

Metropolis M, nr. 6 dec 2020 / jan 2021

EXPOSITIE NAZIDESIGN

'Ik heb nog nooit zo hard gewerkt'

Nog nooit **trok het Design Museum zó veel bezoekers** als voor de tentoonstelling *Design van het Derde Rijk*. De nazi-expo wordt nu afgebroken. Directeur Timo de Rijk zint op meer.

Pim Dikkers
Den Bosch

Het dressoir uit het kantoor van Adolf Hitler. Een plattegrond van Warschau, waar met potlood is ingetekend waar het Joodse getto moest komen. Metershoge vlaggen met hakenkruizen. Een recordaantal van zo'n 125.000 paar ogen zag de stukken met eeuwigheids-waarde tijdens *Design van het Derde Rijk* in het Design Museum. Ze hebben hun 'taak volbracht', zegt directeur Timo de Rijk, en verdwijnen weer uit het zicht. Terug in de anonimiteit. Er was geen museum dat de complete expositie wilde overnemen.

Nog nooit kwamen er zoveel mensen naar het Bossche museum. De nazi-expo trok drie keer meer bezoekers dan een gemiddelde tentoonstelling. *Design van het Derde Rijk* vertelde sinds de opening afgelopen september het verhaal van hoe de nazi's met behulp van design hun ideologie verkocht kregen aan het volk. Gevoelige materie. „We moesten ons koppie erbij houden, meer dan anders”, zegt De Rijk.

Is er al sprake van weemoed? Of bent u juist opgelucht dat het erop zit?

„Het is tijd voor iets anders. We zijn geen oorlogsmuseum. We hadden de tentoonstelling best nog een keer kunnen verlengen. Zeker interessant voor de kassa, maar het is goed zo. De taak is volbracht.”

Wat was die taak?

„Uitleggen wat er gebeurd is. Hoe het toch ooit zover heeft kunnen komen. We moeten de tentoonstelling niet als waarschuwing gemaakt, maar dat is het natuurlijk wel. Dit kan er gebeuren als... Je kunt denken: de nazi's zijn het kwaad van het kwaad, daar moeten we het maar niet meer over

Timo de Rijk
FOTO: MARC BOLSJUS

hebben. Daar hebben wij dus niet voor gekozen. Door alle aandacht die we kregen - de wereldpers wilde weten hoe het zat - werden we gedwongen om het heel goed uit te leggen. Ik heb het een keer gehad over het 'succes' van het nationaalsocialisme. Dat was onhandig en kreeg ik ook meteen te horen. Een voetbaltroef heeft succes, de nazi's niet. Daaraan merkte je hoe gevoelig het lag. Ik geloof niet dat ik ooit in mijn leven zo hard gewerkt heb.”

We gaan niet choqueren om het choqueren. Maar je moet het ook niet uit de weg gaan

– Timo de Rijk, museumdirecteur

Heeft u zich de afgelopen maanden vaak moeten verdedigen?

„Ik heb niet het idee gehad dat ik in de hoek zat waarin ik iets te verdedigen had. Ik merkte wel dat veel mensen er geharnast 'in' stonden. Heb ook tegen mijn personeel gezegd: vat het niet persoonlijk op

Met onder meer de Volkswagen Kever wisten de nazi's hun ideologie te verkopen.

als mensen iets tegen je zeggen. De meeste kritiek kregen we digitaal, scheldmails. Maar er waren ook nette brieven. Die mensen hebben allemaal antwoord gehad of zijn hier uitgenodigd zodat we de expositie konden laten zien en uitleggen.”

Een recordaantal bezoekers. Het Design Museum ging wereldwijd over de tong. Zat er een keerzijde aan al die aandacht?

„Daar mag je nooit over klagen. De expositie lag onder een vergrootglas. We wisten daardoor: we mogen geen fouten maken. Check, check, dubbelcheck. Heel voorzichtig, heel geconcentreerd. Alleen bij een paar foto-onderschriften (een student ontdekte feitelijke onjuistheden, red.) hebben we dat nagelaten. De aangeleverde bijschriften waren zo specifiek dat we ze niet meer gecheckt hebben. Dat hadden we toch moeten doen. Er zaten heel rare fouten in. Maar

toegroeien. We doen er meer toe. Maar dat mensen me 's avonds verhit appen of ze alsjeblieft naar binnen mogen, ga ik niet meer meemaken.”

Dit moet naar meer smaken. Kan het nóg controversiëler?

„We waren niet op zoek naar controversie. Helemaal niet zelfs. Ik noem de expositie liever delicaat gevoelig in een museum als het onze waar je normaal naar mooie dingen kijkt. Ik heb al wel een idee voor een nieuwe tentoonstelling die ook behoorlijk pittig kan worden. Maar dat ga ik nu nog niet vertellen, omdat het compleet losstaat van het Derde Rijk. En we gaan het voorlopig ook nog niet doen. We gaan niet choqueren om het choqueren. Maar je moet het ook niet uit de weg gaan.”

Als wij straks jaar na jaar maar 50.000 bezoekers trekken, doen we iets verkeerd. We moeten hier juist van profiteren. Ik merk al dat we veel bekender zijn geworden. Tot voor kort dacht je misschien niet aan het Design Museum. We kunnen naar een stevig niveau

'Ik heb nog nooit zo hard gewerkt'

Interview met Timo de Rijk door Pim Dikkers

Brabants Dagblad, 03-03-2020

Development & relatie-management

19

In zijn beleids- en meerjarenplan 2021-2024 formuleerde Design Museum Den Bosch de volgende doelstelling: *‘Het doorontwikkelen van het museum naar een ambitieuze en structureel gezonde museum-organisatie.’*

In mei 2020 is daartoe een medewerker Development aangesteld, die zich richt op fondsenwerving, particuliere giften, bedrijfssponsoring en overige vormen van financiële ontwikkeling. Verbreding van de financieringsmix van het museum en een structurele verhoging van het tentoonstellingsbudget staan hoog op de agenda. Door de situatie rond het coronavirus en de enorme terugval van publieksinkomsten die daar het gevolg van was, kwam in 2020 de financiering van de geplande projecten – tentoonstellingen, presentaties en publieksprogramma’s – onder grote druk te staan. Met behulp van steunmaatregelen als de Compensatieregeling Coronacrisis Musea van OCW, uitgevoerd door het Mondriaan Fonds, en een bijdrage uit het Kickstart Cultuurfonds konden gederfde inkomsten worden gecompenseerd.

Toch hield het museum ook in dit lastige jaar vast aan de ambitie om zich als designmuseum stevig te positioneren en zijn lokale, regionale en landelijke betekenis te vergroten. Naast de geplande tentoonstellingen werden nieuwe projecten ontwikkeld, gericht op een betere verbinding tussen programma en collectie, een grotere zichtbaarheid in de stad en verbreding van het publiek. Zo kon met behulp van de Vereniging Rembrandt en de Turing Foundation een prachtige nieuwe, semipermanente keramiekpresentatie worden gerealiseerd op de tweede verdieping. Ook werd de fondsenwerving gestart

voor een nieuwe activiteitenruimte en de permanente designpresentatie *Design!* op de begane grond. In de tweede helft van 2020 werden de eerste bijdragen van fondsen en sponsors toegezegd.

Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie kende in 2020 aan het museum voor het eerst een 1-jarige bijdrage toe, te besteden aan het activiteitenprogramma in 2021. Het fonds sprak zijn waardering uit voor Design Museum Den Bosch en de wijze waarop de organisatie zich de afgelopen jaren ontwikkelde tot een relevant en breed toegankelijke presentatieplek binnen het vormgevingsveld. ‘Het museum heeft zichzelf met een aantal spraakmakende exposities landelijk op de kaart gezet,’ aldus het advies van de commissie.

Subsidies en fondsen

In 2020 ontving Design Museum Den Bosch een exploitatiesubsidie van de gemeente 's-Hertogenbosch – onderdeel van de structurele ondersteuning van het museum door de gemeente. Deze structurele subsidie voorziet in de financiering van de vaste lasten van het museum en bevat tevens een klein aankoopbudget. Voor het tentoonstellingsprogramma is het museum afhankelijk van eigen inkomsten en bijdragen van derden. In 2020 werden projectbijdragen ontvangen van onder meer de volgende fondsen: Fonds21, het Mondriaan Fonds, de Vereniging Rembrandt en de Turing Foundation, alsmede het Kickstart Cultuurfonds. Bijdragen van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en het Oostenrijkse Bundesministerium für Kunst, Kultur, öffentlichen Dienst und Sport zijn bestemd voor het programma in 2021, maar in de jaarcijfers van 2020 als vooruit ontvangen inkomsten terug te vinden.

Bedrijfssponsoring

Club Design

Club Design (officieel: Stichting Vrienden Design Museum Den Bosch) is een actieve club bedrijfsvrienden van het Design Museum: met name lokale directeur-grootaandeelhouders die het museum een warm hart toedragen. In 2020 telde Club Design 56 bedrijven. Naast de financiële ondersteuning van het programma van het museum fungeert Club Design als een kennisnetwerk voor innovatieve ondernemers dat bijeenkomt in Design Museum Den Bosch. Club Design biedt een lezingen- en activiteiten-programma dat ondernemers verbindt met designers in hun maatschappelijke belangstelling voor de toekomst. In 2020 kon vanwege de coronamaatregelen helaas slechts één Club Design-bijeenkomst plaatsvinden.

Particuliere donaties

Design Museum Den Bosch mag sinds vele jaren een groep particuliere gevers tot zijn vrienden rekenen. In 2020 waren 103 vrienden bij het museum aangesloten. Vrienden krijgen in ruil voor een jaar-

lijkse donatie altijd gratis toegang tot het museum, ontvangen korting op producten in de museumshop en worden uitgenodigd voor previews van tentoonstellingen en andere interessante evenementen.

De groep vrienden werd in het najaar uitgebreid met een nieuwe kring: de Keramiekvrienden. Deze kring is speciaal gericht op mensen die een hoger bedrag per jaar willen bijdragen. Zij ontvangen als dank hiervoor naast de standaard vriendenprivileges een unieke, gesigneerde keramieken vaas en starten hiermee op een toegankelijke manier een eigen keramiekcollectie, of breiden deze uit met door het museum geselecteerde ontwerpen. De actie werd ontwikkeld in samenwerking met de in Den Bosch gevestigde ontwerper Alex de Witte en het Bossche keramisch atelier Cor Unum. Het museum mocht in 2020 tot zijn grote vreugde twintig nieuwe Keramiekvrienden verwelkomen.

Bedrijfsvoering

20

Design Museum Den Bosch ontvangt subsidie van de gemeente 's-Hertogenbosch. Deze subsidiebijdrage bedroeg in 2020 € 2.069.420,- en dekt vooral de kosten voor personeel en huisvesting.

Om meer financiële armslag te hebben is in 2020 besloten een fondsenwerver in dienst te nemen (zie hoofdstuk Development & relatiemanagement). Doel is om tot een gezondere inkomstenmix te komen om de ambities waar te kunnen maken. Naast de gemeentelijke en andere subsidies zijn ook sponsoring en eigen inkomsten uit de museumshop, entreegelden, publieksactiviteiten, schoolbezoeken en verhuur van groot belang. In 2020 heeft corona natuurlijk een forse impact gehad op de bedrijfsvoering. Gelukkig had het museum een florissante start in 2020 met (de verlenging van) *Design van het Derde Rijk* en kon het museum terugvallen op de generieke noodsteun die de Rijksoverheid ter beschikking heeft gesteld aan vele bedrijven. Daarnaast is van het Mondriaan Fonds subsidie ontvangen om de coronaschade op te vangen, waarna Gemeente en Provincie samen hetzelfde bedrag hebben toegezegd; ook van het Kickstart Cultuurfonds werd noodsteun ontvangen.

Het steunen van lokale ondernemers is als gevolg van corona meer dan voorheen op ons netvlies gekomen. In 2020 heeft Design Museum € 254.000,- aan opdrachten verstrekt bij in totaal 93 kleinere Bossche bedrijven en zzp'ers.

In 2020 staat ook social return meer dan voorheen op de agenda van Design Museum Den Bosch. Het museum kiest er bewust voor om studenten en pas afgestudeerden van o.a. St. Joost School of Art &

Design in Den Bosch in te zetten als suppoost. Dat begint voor hen als een bijbaan in een creatieve omgeving en vormt, zeker als zij net zijn afgestudeerd, voor een stabiele inkomstenstroom naast de vaak weerbarstige dagelijkse praktijk van het kunstenaarschap. Voor het museum is het fijn dat deze functie wordt uitgevoerd door mensen die niet alleen als gastheer/-vrouw voor de bezoekers functioneren, maar ook een inhoudelijk gesprek over de expositie kunnen aangaan. Bij elke nieuwe expositie krijgen de suppoosten een uitgebreide rondleiding en briefing van de curator over de tentoonstelling. Deze informatie helpt hen in gesprek te gaan met de bezoekers en verdiept de kennis van de beginnende kunstenaars. Waar mogelijk worden opdrachten (ontwerp van flyers, fotograferen van tentoonstellingen en organiseren van publieksactiviteiten) aan de groep van (oud-) suppoosten gegund. Voorheen werden de suppoosten via een uitzendbureau ingehuurd, maar in 2020 is besloten hen allemaal in dienst te nemen en hen in de coronaperiode een inkomen te geven alsof het museum gewoon open was. De groep suppoosten bestaat uit ongeveer 15 personen die samen 5fte invullen.

Ook als opdrachtgever vervult het museum een rol in het sturen op social return; bij grotere postverzendingen wordt bewust gekozen voor verzending via Weener XL en DePostbode. Bij de keuze voor een schoonmaakbedrijf is social return een belangrijke factor in de aanbestedingsprocedure.

Raad van Toezicht

Het museum wordt geëxploiteerd door de Stichting Design Museum Den Bosch. De stichting wordt bestuurd door een directeur/bestuurder. De toezichthoudende taken worden uitgevoerd door de Raad van Toezicht. De Raad van Toezicht handelt volgens de Code Cultural Governance, en bestuur en toezicht verhouden zich tot elkaar zoals beschreven in de Code. In de praktijk betekent dit dat de directeur/bestuurder verantwoordelijk is voor het reilen en zeilen van het museum. De Raad van Toezicht stelt de begroting en de jaarrekening vast en ziet toe op welke wijze de doelstellingen van het museum worden gerealiseerd. De directeur/bestuurder wordt benoemd door de Raad van Toezicht die ook jaarlijks zijn functioneren bespreekt. De Raad van Toezicht heeft ook aandacht voor de Fair Practice Code en de Code Diversiteit & Inclusie. In 2020 zijn de codes voor het eerst geagendeerd; in 2021 zullen zij worden opgenomen in het directiereglement.

In 2020 vergaderde de Raad van Toezicht zes keer. Daarnaast vond geregeld overleg plaats tussen de voorzitter en de directie over lopende zaken, het leggen van contacten en adviezen. De Raad is van oordeel dat de directie op een inspirerende en doelmatige wijze leiding geeft aan het museum.

De jaarrekening 2020 werd door de Raad van Toezicht vastgesteld, evenals de begroting 2021. De jaarrekening is door de accountant gecontroleerd en voorzien van een goedkeurende verklaring.

Leden

- Titus M. Eliëns (voorzitter). Voormalig Hoofd Collecties Gemeentemuseum Den Haag en voormalig hoogleraar Industriële Vormgeving aan de Universiteit Leiden (toegetreten september 2016; einddatum zittingstermijn 15-09-2024)
- Jacqueline van Amerongen Veenendaal (lid). Lid raad van toezicht Benefits for Kids, voorzitter beroepenveld commissie Willem de Kooning Academie (1e termijn, einddatum zittingstermijn 20-06-2022)
- Philippe Schuit (lid). Mentor/investeerder technologie ondernemingen (1e termijn, einddatum zittingstermijn 10-12-2023)

In oktober is de procedure gestart om de Raad van Toezicht uit te breiden. De vacature is breed uitgezet en maakt expliciet melding dat gestreefd wordt naar een evenwichtige spreiding van achtergronden, ervaringen en kwaliteiten alsmede naar een representatieve vertegenwoordiging van de samenleving. Naar verwachting zal de Raad van Toezicht in de loop van 2021 worden uitgebreid.

Stichting Beheer Museumkwartier

In opdracht van de gemeente 's-Hertogenbosch en de provincie Noord-Brabant vervult de Stichting Beheer Museumkwartier de rol als verhuurder en beheerder van de gebouwen van beide musea en het kantoorcomplex. De stichting is verantwoordelijk voor het in stand houden van het museumcomplex en de gebouw-gebonden installaties. Tevens coördineert de stichting de noodzakelijke reparaties en het onderhoud van het gebouw en de installaties.

Organisatie

21

Design Museum Den Bosch heeft per 31-12-2020 32 personen in dienst, die 19,5 fte werken. Dat is een toename ten opzichte van 2019 en komt vooral omdat er in 2020 gekozen is om de suppoosten/zaalwachten, die voorheen via een uitzendorganisatie werden ingehuurd, in dienst te nemen als oproepkracht. Afgezien van deze toename bij de suppoosten is het aantal fte iets gedaald.

Het ziekteverzuim in 2020 bedroeg 11%. Dat is een erg hoog percentage als gevolg van meerdere langdurig zieken, met name in de eerste helft van 2020. Gelukkig is het ziekteverzuim in de laatste maanden gedaald naar rond de 4%. Als gevolg van corona is ook een toename van kort verzuim zichtbaar. De gemiddelde leeftijd per 31-12-2020 is 36,5 jaar.

De directie en medewerkers van de Stichting Design Museum Den Bosch ontvangen een salaris conform de Museum cao.

Directie

Timo de Rijk, directeur
Thea Sterken, managementassistent

Collectie en tentoonstellingen

Adriëne Groen, conservator (vanaf september)
Elly Stegeman, conservator (tot maart)
Fredric Baas, conservator
Marte Rodenburg, assistent conservator
Tomas van de Heuvel, projectmedewerker

Communicatie en marketing

Maan Leo, manager marketing en communicatie

Publiekszaken

Joke Backx, hoofd publiekszaken
Madelon van der Avoort, educatie
Reint Boven, medewerker AV/documentalist

Bedrijfsvoering

Anne Salet, coördinator vrijwilligers (tot november)
Anneloes Ebing, vloermanager
Dénise van Bokhoven, financiële administratie
Elsbeth Huber, commercieel medewerker verhuur
Joke Kuypers, facilitair medewerker
Machiel Marsé-van Buren, vloermanager
Marjolein van Bokhoven, vloermanager
Marthe Elfring, commercieel medewerker (tot juni)
Niels van Uden, vloermanager (tot september)
Oscar Jansen, hoofd bedrijfsvoering
Renée Bettonvil, commercieel medewerker
Museumshop
Thessa Lookman, projectleider (tot september)

Suppoosten

Adrien Stanziani
Anne van den Berg
Cassidy Scheele
Darina lyudina
Désirée Martis
Dieuwertje van Schadewijk
Dirkje Honings
Emy van Rijt
Gijs van der Putt
Jeanine Vloemans
Jord Dijkstra
Juliette Schrauwen
Marie-Louise Wasiela
Marloes Vreeswijk
Matthis Guirado
Max Joey van den Hout
Nadja van de Griendt

Nick van Steen
Niels van Uden
Raymond Lammers
Romee van der Schoot
Sage Yamanaka
Teun Beurskens
Teun Hartstra
Timon ter Avest

Stagiaires

Anila Bytyci
Marieke Rondei
Marthe Oosting
Moyra Besjes
Ricky Doornbos
Rover van Ooijen

Museumdocenten

Anne Weijers
Bieke Carpentier
Chantal Lenting
Corine Brekveld
Emmy Polkamp
Fleur van den Akker
Frits Peeters
Janneke Korsten
Kim van Kessel
Liesbeth Wassink
Maartje Tegelaar
Marian van Esch
Sabina Timmermans
Sanne Evertz
Wim Wijdeveld

Techniek

Balt van Rijn
Charles Popelier
Etiënne Timmermans
Frans de Visser
Joep van Linder
Michiel Sonnevijlle
Mischa Doorenweerd

Vrijwilligers museumshop

Ans de Vos
Beppie Schoondermark
El van der Linden
Elly Muizers
Elvira Marugg
Fanny Verbunt
Gertie van de Boogaard
Ine Wijen
Ligia van den Udenhout
Lilian Pennings
Lot Stok
Lya Rijks

Mariette Hoes
Marion Kropman
Marita van den Hoven
Marjolijn van der Pol
Meyk van Dijk
Mina Bettinger
Simone de Roos
Thea Hennevelt
Tonneke van Lokven
Vera Schreurs
Wendela Bosch
Yolanda Peek
Yvonne van Herwijnen

Vrijwilligers familieruimte

Carien van Dorst
Els van Kessel
Jos Leo
Marianne van Amstel
Marijke Parijs
Niki Smeets
Trudie van den Broek- Quekel

Financieel

22

Dit verkorte financiële verslag is ontleend aan het financieel jaarverslag 2020 van de Stichting Design Museum Den Bosch. Bij het financieel jaarverslag is een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven.

Het jaar 2020 is afgesloten met een positief resultaat. Dat is een opmerkelijk gegeven in het jaar dat corona ons hard trof en vraagt enige duiding. In de eerste maanden van 2020 bezochten meer bezoekers het museum dan ooit tevoren. Reden om de succesvolle expositie *Design van het Derde Rijk* met 7 weken te verlengen, met als resultaat 48.000 bezoekers in de eerste 2 maanden van 2020. Dankzij deze verlenging konden meer bezoekers kennis nemen van deze belanghebbende expositie, en het had ook een belangrijk positief financieel effect: de kosten van de expositie waren immers al gemaakt. Het gevolg is dat het Design Museum in de eerste twee maanden van 2020 een positief resultaat had van € 142.000,-.

En toen kwam corona. Al vrij snel na het begin van de eerste verplichte sluiting van het museum werd de tentoonstellingsplanning aangepast: onder andere *GOTH - Designing Darkness*, een grote en dure expositie waar een groot publiek bij verwacht wordt, en *Jerry Mander* zijn van de planning van 2020 gehaald. Artistiek een stevige aderlating, maar financieel noodzakelijk. Daarmee is een bezuiniging van € 172.000,- gerealiseerd. Het positieve resultaat van € 142.000,- uit de eerste twee maanden en de gerealiseerde bezuiniging van € 172.000,-, aangevuld met de ontvangen coronanoodsteun, waarmee het gebrek aan inkomsten vanaf maart grotendeels kon worden gecompenseerd, hebben ervoor gezorgd dat

het museum 2020 met een positief resultaat heeft afgesloten.

Ook voor de eerste helft van 2021 wordt noodsteun verwacht, maar de tweede helft van 2021 (en verder) zal waarschijnlijk niet op coronanoodsteun kunnen worden gerekend. Na de eerste lockdown hebben we gezien dat de publiekstoestroom slechts langzaam op gang kwam, en dat is ook de vrees voor de tweede helft van 2021 en daarna.

Het positieve resultaat van de coronaperiode (maart t/m december) van € 39.685,- is in overeenstemming met de subsidievoorwaarden van Het Mondriaan Fonds en conform de door het College van B&W van de gemeente 's-Hertogenbosch opgestelde 'spelregels steun 2020' opgenomen in een Bestemmingsfonds Coronaproblemen 2021 en verder. Ook is er een bestemmingsfonds Collectievorming om aansprekende collectieaankopen te kunnen doen. Het bestemmingsfonds Collectievorming bedraagt ultimo 2020 € 257.428,-.

De bestemmingsreserves bedragen ultimo 2020 € 222.307,- bestaande uit een innovatiereserve van € 80.000,- om te komen tot een nieuwe werkwijze tot publieksverbreding op de begane grond, en een bestemmingsreserve ter grootte van € 142.307,- voor de expositie *Radical Austria - Everything is Architecture*, een aansprekende maar ook erg dure expositie in 2021.

Design Museum Den Bosch ontvangt een structurele subsidie van de gemeente 's-Hertogenbosch. De subsidiebeschikking wordt jaarlijks vastgesteld. Vanaf 2021 zou er een meerjarenafpraak gemaakt worden met de gemeente over de periode 2021-2024, maar als gevolg van de pandemie is daar van afgezien door de gemeente. Er is alleen een subsidieafpraak over 2021 gemaakt en in de loop van 2021 wordt een afspraak voor de jaren 2022-2024 gemaakt.

Grondslagen van waardering en resultaatbepaling

De waardering van activa en passiva is gebaseerd op het stelsel van historische kosten. Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de in het boekjaar geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het boekjaar op basis van verkrijgingsprijzen. Winsten op transacties zijn verantwoord in het jaar waarin ze zijn gerealiseerd, verliezen zijn verantwoord in het jaar waarin ze voorzienbaar zijn, rekening houdend met de grondslagen voor de voorzieningen.

Balans per 31 december 2020

ACTIVA	31 december 2020	31 december 2019
Vaste activa:		
Materiele vaste activa	243.064	348.877
Vlottende activa:		
Voorraden	33.136	28.531
Vorderingen	324.217	648.002
Liquide middelen	1.395.156	539.038
Totaal vlottende activa	1.752.509	1.215.571
TOTAAL ACTIVA		
	1.995.573	1.564.448
PASSIVA		
31 december 202031 december 2019		
Eigen vermogen:		
Bestemmingsreserves	222.307	
Bestemmingsfondsen	297.113	234.719
Egalisatiereserve inrichting	234.225	331.146
Overige reserves	433.087	416.166
Totaal eigen vermogen	1.186.732	982.031
Voorzieningen:		
Voorzieningen	213.295	160.026
Schulden:		
Kortlopende schulden	595.546	422.391
TOTAAL PASSIVA		
	1.995.573	1.564.448

Staat van baten en lasten over 2020

Baten	2020	2019
Subsidie gemeente	2.069.420	2.045.000
Bijdragen van derden	93.060	384.279
Entreegelden	308.427	764.538
Inkomsten museumwinkel	182.210	506.672
Overige inkomsten	69.872	91.806
Corona noodsteun	490.333	
TOTAAL BATEN		
	3.213.322	3.792.295
Lasten		
Lonen en salarissen	1.031.474	843.512
Overige personeelskosten	254.169	484.093
Overige bedrijfskosten	1.459.065	1.901.476
Afschrijvingen	105.813	103.326
Inkoop museumwinkel	154.483	371.454
Rentebaten en lasten	3.618	5.616
TOTAAL LASTEN		
	3.008.622	3.709.477
OVER/TEKORT		
	204.700	82.817
Dekking over/tekort		
Bestemmingsreserve	222.307	-
Bestemmingsfonds	62.394	39.017
Egalisatiereserve inrichting	-96.921	-96.921
Overige reserves	16.920	140.721
TOTAAL DEKKING OVER/TEKORT		
	204.700	82.817

DESIGN MUSEUM DEN BOSCH COLOFON

Tekst, redactie en productie

Medewerkers Design Museum Den Bosch

Fotografie

Ben Nienhuis

Chantal Lenting

Sander Vermeer

Bob Goedewaagen

Frans Bevers

Grafisch ontwerp

Annemarie van Pruyssen, PuntDef.nl

Design Museum Den Bosch

De Mortel 4, 5211 HV 's-Hertogenbosch

Kantoor

Waterstraat 16, 5211 JD 's-Hertogenbosch

www.designmuseum.nl

© 2021 DESIGN MUSEUM DEN BOSCH

Uitgebracht aan:
het bestuur van
Stichting Design Museum Den Bosch
Waterstraat 16
5211 JD 's-Hertogenbosch

Betreft:
financieel verslag 2020

Inhoudsopgave

Behorende bij het financieel verslag over het boekjaar 2020 van Stichting Design Museum Den Bosch,
Waterstraat 16, 5211 JD 's-Hertogenbosch.

Referentienummer: 76098260

Accountantsrapport

1	Verklaring	1
2	Algemene gegevens	2

Bestuursverslag	4
-----------------	---

Jaarrekening

1	Balans per 31 december 2020	10
2	Staat van baten en lasten over 2020	12
3	Kasstroomoverzicht	13
4	Toelichting op de jaarrekening	14
5	Toelichting op de posten van de jaarrekening	18

Overige gegevens	24
------------------	----

1 Verklaring

Bij de jaarrekening is een controleverklaring verstrekt. Voor de inhoud van deze verklaring verwijzen wij naar het hoofdstuk 'Overige gegevens' van het financieel verslag.

2 Algemene gegevens

2.1 Zakelijke gegevens van de stichting

rechtsvorm	stichting
bedrijfsadres	Waterstraat 16, 5211 JD 's-Hertogenbosch
statutaire naam	Stichting Design Museum Den Bosch
handelsnaam	Stichting Design Museum Den Bosch
Kamer van Koophandel	56588356
bestuurder	dr. T.R.A. de Rijk
commissarissen	T.M. Eliens (voorzitter) C.M.P. Mennen-Vermeule (tot en met 9-7-2020) J. van Amerongen - Veenendaal P. Schuit

Wij zijn graag bereid tot het verstrekken van nadere toelichtingen.

Tilburg, 28 mei 2021

Hoogachtend,

ABAB Accountants B.V.

E.R. van Honk RA

Verslag van het bestuur

Het jaar 2020 stond in vrijwel alle opzichten in het teken van de coronapandemie. De impact van alle maatregelen op de organisatie en uiteraard ook op onze medewerkers, bezoekers en partners was zeer groot. Tegelijkertijd bleek afgelopen jaar ook dat onze organisatie over een enorme veerkracht beschikt om deze ongekennde uitdagingen samen het hoofd te bieden.

De afgelopen jaren heeft Design Museum Den Bosch een flinke ontwikkeling doorgemaakt. De nieuwe programmering die geheel gewijd is aan design en enkele zeer goed bezochte tentoonstellingen hebben het museum in een veelbelovende positie gebracht. De komende jaren wil Design Museum Den Bosch de opgebouwde mogelijkheden benutten om de positie van toonaangevende museale speler in de regio en in Nederland en België te verstevigen en uit te breiden. Ook in het internationale designveld begint het museum een rol te vervullen. De huidige coronapandemie zorgt voor een tijdelijke rem op deze voornemens, maar binnen de mogelijkheden van de maatregelen werken we onverminderd voort om deze doelstellingen te behalen.

Succesvol begin

De eerste twee maanden van 2020 werden gekenmerkt door een recordaantal bezoekers. Ruim 48.000 bezoekers kwamen af op de (verlenging van de) expositie *Design van het Derde Rijk*. Daarmee waren deze twee maanden financieel ook erg succesvol, want een groot deel van de tentoonstellingskosten was al in 2019 genomen. Ook het feit dat er relatief veel bezoekers zonder museumkaart kwamen (en die dus het volle tarief betaalden) was mooi meegenomen. Het resultaat over deze maanden was dan ook € 142.307,= positief

Steunmaatregelen overheid en fondsen

Na het zeer succesvolle begin van 2020, werd het in Design Museum Den Bosch veel stiller. Met de eerste lockdown vanaf 16 maart 2020 en de beperkingen vanuit de diverse coronamaatregelen daarna, werd het ook voor ons financieel noodzakelijk om maatregelen te nemen. In de tentoonstellingsplanning is stevig gesneden: De expositie *GOTH: Designing Darkness* werd een jaar opgeschoven en *BodyDrift: Anatomies of the Future* werd verlengd. Dit om bezoekers in de gelegenheid te stellen deze expositie alsnog te kunnen bezoeken en natuurlijk als een stevige financiële bezuiniging. Daarnaast kon het museum een succesvol beroep kunnen doen op de opeenvolgende NOW-regelingen, voor een totaal van €135.642. De tegemoetkoming vaste lasten regeling vanuit het RVO heeft ons in totaal met een bedrag van €94.000 ondersteund.

Naast deze ondersteuning hebben we vanuit het Kickstart Cultuurfonds een bijdrage ontvangen van €75.000 voor onze tentoonstelling *Victor Papanek: The Politics of Design*. Bij het Mondriaan Fonds hebben we een succesvolle aanvraag gedaan in het kader van 'Compensatieregeling Coronacrisis Musea meer dan 100.000 bezoekers'. Op grond hiervan is ons een bijdrage verstrekt van €154.742. Deze bijdrage is gematched door de gemeente 's-Hertogenbosch in samenwerking met de Provincie Noord-Brabant, waarbij het aandeel van de gemeente 's-Hertogenbosch in de vorm van huurkijtschelding is toegekend.

Financieel jaar 2020

Design Museum Den Bosch heeft in het eerste kwartaal van 2020 in totaal 48.140 bezoekers ontvangen, 61% meer dan dezelfde periode in 2019. Deze stijging is het gevolg van de zeer succesvolle tentoonstelling *Design van het Derde Rijk* die nog tot 1 maart 2020 doorliep. Direct daarna kreeg ons museum te maken met de eerste lockdown als gevolg van de coronamaatregelen. In de maanden juni tot december mochten we weer, zij het beperkt, bezoekers toelaten tot ons museum. In deze periode hebben we nog 17.522 bezoekers ontvangen, waardoor het totale bezoekersaantal in 2020 uitkomt op 65.663. In totaal hebben 1.239 scholieren en docenten ons museum bezocht in 2020. De tentoonstelling *Design van het Derde Rijk* compenseerde slechts voor een deel de lagere bezoekersaantallen, vanwege de coronamaatregelen in de rest van 2020.

Het financiële resultaat van Design Museum Den Bosch over 2020, voor resultaatverdeling, bedraagt in totaal €204.701, waarvan het overgrote deel (€ 142.307,=) is toe te schrijven aan de eerste twee maanden. In de werkbegroting 2020 hielden we rekening met een resultaat van €0. Het positieve resultaat van de "Coronaperiode" wordt verklaard uit de stevige bezuinigingen die zijn doorgevoerd in de tentoonstellingsprogrammering en uit de noodsteun die ontvangen is van het Rijk, Provincie, Gemeente, het Mondriaanfonds en het Kickstartcultuurfonds.

Het gerealiseerde positieve resultaat uit de eerste twee maanden is aangewend voor een reservering in het bestemmingsreserve *Radical Austria - Everything is Architecture*, een aansprekende maar ook erg dure expositie in 2021.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Conform de wens van Gemeente en het Mondriaanfonds is het positieve resultaat uit de coronaperiode (maart t/m december), na een toevoeging van € 22.709,= aan het bestemmingsfonds aankoop Collectie, toegevoegd aan het bestemmingsfonds coronaproblemen 2021 e.v. voor een bedrag van €39.685. Dit ter dekking van de financiële gevolgen van de coronamaatregelen, die nog in 2021 en verder zullen doorwerken.

In dit boekjaar is er een nieuwe bestemmingsreserve voor innovatie gevormd voor een bedrag van €80.000. Dit bedrag zal worden besteed aan de nieuwe werkwijze om tot publieksverbreding te komen op de begane grond.

Governance Code Cultuur

Design Museum Den Bosch werkt volgens het Raad van Toezicht-model en hanteert de Governance Code Cultuur als instrument voor goed bestuur en goed toezicht. De acht principes van de Code vinden hun vertaling in praktijkaanbevelingen. Daarbij geldt 'PAS TOE EN LEG UIT' in de verantwoording hierover. Het museum past alle principes bewust en onverkort toe.

Verderop in dit verslag en bij de jaarrekening worden de acht principes toegepast en waar nodig toegelicht. Hieronder leggen we aan de hand van de vier hoofdpunten kort uit welke aspecten specifiek in 2020 aan de orde zijn gekomen:

1. Waarde scheppen voor en in de samenleving

Het museum werkt voort aan de ontwikkeling van een innovatieve digitale context, het project Derde Verdieping. Het wil onderscheidend zijn in het opzetten en uitvoeren van programma's die brede sociaal-culturele onderwerpen vanuit een designperspectief tonen. De thematiek sluit aan bij de grote ontwikkelingen die typerend zijn voor de moderne tijd, en als gevolg daarvan ook zeer herkenbaar zijn voor bezoekers uit de regio en daarbuiten. Daarnaast wordt er een ontwikkelingsprogramma opgezet voor jong curatoren- en ontwerptalent in samenhang met programmering op het gebied van jeugdcultuur en hedendaagse designontwikkelingen. Ook willen we het museum aantrekkelijker maken voor bredere groepen in de samenleving door reorganisatie van het museumgebouw met de laagdrempelige presentatie *Design!* op de begane grond in samenhang met de innovatieve ontwikkeling van het museum als (digitaal) kennisplatform.

2. Integer en rolbewust handelen

Het reglement tussen de Raad van Toezicht en het bestuur van Design Museum Den Bosch is geëvalueerd en besproken. Het reglement geeft vorm en inhoud aan de wijze waarop de Raad van Toezicht en het bestuur zijn samengesteld, hun respectievelijke rol en hun (gezamenlijke) werkwijze. Daarnaast beschrijft het hoe verantwoording wordt afgelegd en hoe om te gaan met tegenstrijdige belangen. Van belangenverstrengeling is in 2020 geen sprake gebleken. In het gesprek tussen de bestuurder en Raad van Toezicht is de samenwerking, de impact van corona, organisatie-ontwikkeling en rolbewustzijn onderwerp van gesprek geweest.

3. Zorgvuldig besturen

Er is in verband met de coronacrisis op regelmatige basis overleg geweest met het management team en ook extra periodiek overleg met de belangrijkste subsidiërende partijen.

4. Goed toezicht uitoefenen

Het bestuur en de Raad van Toezicht hebben in 2020 meermaals gesproken over de verschillende aspecten die bij de uitoefening van goed toezicht van belang zijn. In het verslag van de Raad van Toezicht zal de raad hierover uitgebreid berichten.

Begroting 2021

Design Museum Den Bosch maakt in de periode 2021-2024 onderdeel uit van de Bossche Culturele Basis. Normaal gesproken worden er met de gemeente 's-Hertogenbosch meerjarige subsidieafspraken gemaakt, echter zijn er nu vanwege de coronapandemie eerst subsidieafspraken gemaakt voor het jaar 2021. Het jaar 2021 wordt beschouwd als een transitiejaar, waarin er coulant wordt omgegaan met de prestatieafspraken. In de loop van 2021 worden de prestatieafspraken vastgesteld voor 2022 tot en met 2024.

Hieronder treft u een verkorte begroting aan voor het boekjaar 2021, exclusief de gevolgen van de coronapandemie gedurende het jaar.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Begroting 2021 Design Museum Den Bosch

in euro's

	Begroting 2021
Exploitatie Design Museum Den Bosch	
Opbrengsten	
Structurele subsidie	€ 2.106.300
Winkelverkop	€ 446.293
Het BodyDrift Stipendium	€ 15.000
Opbrengsten overige activiteiten	€ 65.000
Totaal Opbrengsten	€ 2.632.593
Totaal Inkoopwaarde verkopen	€ 359.425
Bruto marge	€ 2.273.169
Kosten	
Personeelskosten	€ 1.080.084
Werk door derden	€ 2.528
Overige bedrijfskosten	
Huisvestingskosten	€ 689.378
Inventaris- en ICT-kosten	€ 102.523
Algemene kosten	€ 132.297
Talentontwikkeling	€ 15.000
Ontwikkeling (digitale) Derde Verdieping	€ 25.000
Collectie	€ 78.532
Totaal Overige bedrijfskosten	€ 1.042.730
Financiële baten & lasten	€ 5.826
Afschrijvingen	€ 142.000
Exploitatieresultaat	€ -
Tentoonstellingen Design Museum Den Bosch	
Opbrengsten	
Bijdrage van derden	€ 397.369
Brabantstad BIS Cultuursubsidie	€ 60.000
Bijdrage Stichting Vrienden Design Museum	€ 75.000
Entreegelden	€ 487.500
Totaal Opbrengsten	€ 1.019.869
Totaal Inkoopwaarde verkopen	€ 35.658
Werk door derden	€ 233.135
Overige bedrijfskosten	
Tentoonstellingskosten	€ 488.235
Junior curator nieuw publieksbereik	€ 60.000
Marketingkosten	€ 126.736
Publiekszaken	€ 76.105
Totaal Overige bedrijfskosten	€ 751.077
Exploitatieresultaat	€ -
Totaal Exploitatieresultaat	€ -

Bezoekersaantallen

Regulier kaartverkoop
Scholieren

Begroting 2021
90.000
7.500
97.500

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedocument
ABAB Accountants B.V.

Onderweg naar 2022

Vanwege het feit dat op dit moment ons museum nog gesloten is en dit naar verwachting een negatieve impact zal hebben op de financiële prestaties in 2021, is het totale risico vanwege de onzekerheid over de omvang en duur van de coronacrisis moeilijk te kwantificeren.

Ook in 2021 zullen we opnieuw gebruik maken van de regelingen die aangeboden worden door de overheid. Wij beoordelen continu de liquiditeitspositie en naar onze inschatting verwachten wij de komende periode tot ultimo 2021 volledig in onze financieringsbehoefte te kunnen voorzien.

Tot slot

Rest mij tot slot een woord van dank uit te spreken voor iedereen die afgelopen jaar heeft bijgedragen om onze missie en doelstellingen te realiseren. Ik dank daarbij al onze medewerkers, de vele vrijwilligers, onze partners, de gemeente 's-Hertogenbosch en onze bezoekers.

Graag willen de volgende fondsen bedanken voor hun bijdragen dit jaar, zowel voor de diverse tentoonstellingen als ter compensatie voor de extra kosten en gemiste inkomsten vanwege de coronamaatregelen:

- Fonds 21
- Mondriaan Fonds
- Prins Bernhard Cultuurfonds
- Provincie Noord-Brabant
- Kickstart Cultuurfonds
- Vereniging Rembrandt i.s.m. Turing Foundation
- Gemeente 's-Hertogenbosch

Dank ook aan onze Raad van Toezicht voor hun zeer betrokken wijze van invullen van hun adviserende en toezichthoudende rol in dit buitengewoon uitdagende verslagjaar.

Timo de Rijk
Directeur-bestuurder

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

1 Balans per 31 december 2020 (ná verwerking voorstel resultaatbestemming)

ACTIVA

	31 december 2020		31 december 2019	
	€	€	€	€
Vaste activa				
Materiële vaste activa				
inventaris		243.064		348.877
Vlottende activa				
Voorraden				
handelsgoederen		33.136		28.531
Vorderingen				
debiteuren	19.450		35.030	
omzetbelasting	20.199		173.026	
loonbelasting, volks- en werknemersverzekeringen	-		223	
overige vorderingen en overlopende activa	284.568		439.723	
		324.217		648.002
Liquide middelen		1.395.156		539.038
		1.995.573		1.564.448

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

PASSIVA

	31 december 2020		31 december 2019	
	€	€	€	€
Eigen vermogen				
bestemmingsreserves	222.307		-	
bestemmingsfondsen	297.113		234.719	
egaliseringsreserve inrichting	234.225		331.146	
overige reserves	433.087		416.166	
		1.186.732		982.031
Voorzieningen				
voorziening voor groot onderhoud		213.295		160.026
Kortlopende schulden				
crediteuren	161.848		159.473	
loonbelasting, volks- en werknemersverzekeringen	36.114		-	
pensioenfonds	2.686		4.609	
overige schulden en overlopende passiva	394.898		258.309	
		595.546		422.391
		1.995.573		1.564.448

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

2 Staat van baten en lasten over 2020

	01-01-2020 t/m 31-12-2020	begroot 01-01-2020 t/m 31-12-2020	afwijking budget tov realisatie 2020	01-01-2019 t/m 31-12-2019
	€	€	€	€
<i>Baten</i>				
subsidie opbrengsten	2.069.420	2.045.000	24.420	2.045.000
bijdragen van derden	93.060	460.801	-367.741	384.279
winkelverkoppen	182.210	491.532	-309.322	506.671
kunstuitleen	4.972	75.000	-70.028	-
entreegelden	308.427	493.251	-184.824	764.537
opbrengsten overige activiteiten	64.900	64.056	844	91.807
corona noodsteun	490.333	-	490.333	-
	3.213.322	3.629.640	-416.318	3.792.294
<i>Directe kosten</i>				
inkoopwaarde winkelverkoppen	124.256	286.036	-161.780	325.086
inkoop museumkaarten	24.573	34.572	-9.999	39.655
overige inkoop- en voorraadkosten	5.654	11.589	-5.935	6.713
	154.483	332.197	-177.714	371.454
bruto-marge	3.058.839	3.297.443	-238.604	3.420.840
<i>Lasten</i>				
kosten uitbesteed werk en andere externe kosten	254.169	393.501	-139.332	484.093
lonen, salarissen en sociale lasten	1.031.474	972.168	59.306	843.512
afschrijving vaste activa	105.813	141.372	-35.559	103.326
overige lasten	1.459.065	1.784.690	-325.625	1.901.476
	2.850.521	3.291.731	-441.210	3.332.407
Baten minus lasten	208.318	5.712	202.606	88.433
<i>Financiële baten en lasten</i>				
rentebaten en soortgelijke opbrengsten	47	-	47	422
rentelasten en soortgelijke kosten	3.665	5.712	-2.047	6.038
	-3.618	-5.712	2.094	-5.616
Overschot	204.700	-	204.700	82.817

Resultaatbestemming

<i>Toevoeging/onttrekking aan:</i>	2020	2019
bestemmingsreserve	142.307	-
bestemmingsfonds	22.709	39.017
egaliseringsreserve inrichting	-96.922	-96.921
innovatiereserve	80.000	-
coronaproblemen	39.685	-
overige reserves	16.921	140.721
Totaal	204.700	82.817

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

3 Kasstroomoverzicht

	2020	2019
Baten minus lasten	208.318	88.433
<i>Aanpassingen voor aansluiting met het bedrijfsresultaat</i>		
aanpassingen voor afschrijvingen	105.813	103.326
toename (afname) van de voorzieningen	53.270	48.747
	159.083	152.073
<i>Veranderingen in werkkapitaal</i>		
afname (toename) van handelsdebiteuren	15.580	-17.990
afname (toename) van voorraden	-4.605	-10.139
toename (afname) van handelscrediteuren	2.375	-34.360
afname (toename) van overige vorderingen	308.205	-185.297
toename (afname) van overige schulden	170.780	136.220
	492.335	-111.566
Kasstroom uit bedrijfsoperaties	859.736	128.940
ontvangen interest	47	422
betaalde interest	-3.665	-6.038
	-3.618	-5.616
Kasstroom uit operationele activiteiten	856.118	123.324
verwerving van materiële vaste activa	-	-16.347
Kasstroom uit investeringsactiviteiten	-	-16.347
mutatie geldmiddelen	856.118	106.977
geldmiddelen begin boekjaar	539.038	432.061
geldmiddelen einde boekjaar	1.395.156	539.038
De geldmiddelen kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
	31-12-2020	31-12-2019
liquide middelen	1.395.156	539.038

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Jaarrekening • pagina 13

4 Toelichting op de jaarrekening

4.1 Algemene informatie

statutaire naam	Stichting Design Museum Den Bosch
rechtsvorm	stichting
statutaire zetel	's-Hertogenbosch
Kamer van Koophandel	56588356
bedrijfsadres	Waterstraat 16, 5211 JD 's-Hertogenbosch

4.2 Grondslagen voor het opstellen van de jaarrekening

Stichtingsactiviteiten

De stichtingsactiviteiten bestaan uit het verzamelen en presenteren van werken op het gebied van de moderne en hedendaagse beeldende kunst en vormgeving, alsmede het verbreiden en het stimuleren van de belangstelling voor de beeldende kunst en vormgeving in de gemeente 's-Hertogenbosch en ver daarbuiten in in de ruimste zin des woords.

Indeling en andere aspecten van de presentatie

De cijfers voor 2019 zijn, waar nodig, geherrubriceerd teneinde vergelijkbaarheid met 2020 mogelijk te maken.

Toepasselijk verslaggevingsstelsel

Volgens de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek (Titel 9 BW 2) is de rechtspersoon geen stichting waarop de bepalingen van Titel 9 Boek 2 BW van toepassing zijn. De jaarrekening is opgesteld volgens de bepalingen van Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 640.

Schattingen

Significante schattingen doen zich voor bij de materiële vaste activa, voorzieningen, bijzondere waardeverminderingen en pensioenen.

Bij het opstellen van de jaarrekening maakt het bestuur van de stichting schattingen en gaat van bepaalde veronderstellingen uit die van invloed kunnen zijn op de waardering van de activa, passiva en de uitkomsten van de winst-en-verliesrekening. De werkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen en veronderstellingen. Significante schattingen doen zich voor bij de materiële vaste activa en de voorziening groot onderhoud.

Financiële instrumenten

Algemeen

De onderneming maakt in de normale bedrijfsuitoefening gebruik van financiële instrumenten, die in de balans als activa en passiva zijn verantwoord. De op de balans opgenomen financiële instrumenten bestaan voornamelijk uit handelsdebiteuren, liquide middelen, lang- en kortlopende leningen en leveranciers en handelskredieten. Over deze financiële instrumenten loopt de onderneming rente- en kredietrisico. De onderneming maakt geen gebruik van afgeleide financiële instrumenten om deze risico's af te dekken.

Subsidies en andere overheidssteun

Exploitatiesubsidies, waaronder de NOW-Subsidies, worden als bate verantwoord in de winst-en-verliesrekening in het jaar waarin de gesubsidieerde kosten zijn gemaakt of opbrengsten zijn gederfd, of wanneer een gesubsidieerd exploitatietekort zich heeft voorgedaan. De baten worden verantwoord als het waarschijnlijk is dat deze worden ontvangen.

De NOW subsidies worden verwerkt als overige bate. Het bedrag van de NOW subsidie bedraagt € 135.642.

De exploitatiesubsidie vanuit de gemeente 's-Hertogenbosch heeft een structureel karakter.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

4.3 Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Algemeen

De waardering van activa en passiva is gebaseerd op het stelsel van historische kosten, tenzij hierna anders aangegeven. Niet genoemde activa en passiva zijn voor de nominale waarde in de balans opgenomen. De grondslagen zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van vorig jaar.

Financiële instrumenten

In de balans opgenomen financiële instrumenten zijn bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde en de vervolgwaardering tegen de geamortiseerde kostprijs. De geamortiseerde kostprijs is de kostprijs waarbij de kosten van de transactie in de waardering worden begrepen. Een eventueel agio of disagio bij het aangaan van een contract of transactie, komt ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten gedurende de looptijd van het contract. Een agio of disagio komt dan niet als een separaat actief of passief op de balans.

De toerekening (amortisatie) van de transactiekosten, rente en agio of disagio aan de staat van baten en lasten geschiedt op basis van de effectieve-rentemethode. Toepassing van de effectieve-rentemethode houdt in dat op basis van de effectieve rentevoet op annuïtaire wijze rentebaten en rentelasten aan de verslagperiode worden toegerekend. Als de lineaire amortisatie niet tot belangrijke verschillen leidt ten opzichte van het toepassen van de effectieve-rentemethode, wordt lineaire amortisatie toegepast.

Tenzij dat hierna anders staat vermeld, is de geamortiseerde kostprijs van kortlopende posten, zoals handelsdebiteuren en -crediteuren, en de waardering van liquide middelen en langlopende vorderingen gelijk aan de nominale waarde van deze posten, verminderd met eventuele afboekingen wegens bijzondere waardevermindering of oninbaarheid.

Gegeven de korte doorlooptijd zijn de boekwaarden van financiële vaste activa (deelnemingen uitgezonderd), vlottende activa en de kortlopende schulden nagenoeg gelijk aan de marktwaarden. Ook de marktwaarde van de langlopende schulden verschilt niet materieel van de boekwaarde.

Bijzondere waardeverminderingen

Periodiek wordt beoordeeld of er aanleiding is voor een bijzondere waardevermindering van de vaste activa. Bij toepassing van een bijzondere waardevermindering wordt de realiseerbare waarde bepaald op basis van de contante waarde van in de toekomst door het betreffende actief te genereren kasstromen of de directe opbrengstwaarde van het actief. Als de realiseerbare waarde lager is dan de boekwaarde van het actief, wordt het verschil als bijzondere waardevermindering op de boekwaarde in mindering gebracht. De waardeverandering komt, voor zover aanwezig, eerst ten laste van de herwaarderingsreserve. Het eventueel resterende deel wordt als last in de staat van baten en lasten verantwoord. De afboeking wordt ongedaan gemaakt, zodra de waardevermindering heeft opgehouden te bestaan.

Materiële vaste activa

De inventaris en inrichting zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingsprijs door de gemeente bij de bouw verminderd met cumulatieve afschrijvingen. De afschrijvingen zijn in het algemeen berekend op een lineaire levensduur van 3 tot 10 jaar.

De activa zijn door de stichting om niet in eigendom verkregen en de hierdoor impliciet verkregen subsidie is opgenomen in een egalisatiereserve inventaris. De jaarlijkse afschrijvingen op deze inventaris en inrichting zullen ten laste van de egalisatiereserve worden gebracht.

Vorraden

Handelsgoederen

De handelsgoederen zijn gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs of als deze op balansdatum lager is, de marktwaarde. Indien nodig wordt op de waardering gecorrigeerd voor mogelijke incourantheid.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Jaarrekening • pagina 15

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie, inclusief de transactiekosten. Na eerste verwerking vindt waardering plaats tegen de geamortiseerde kostprijs. Bij het ontbreken van (dis)agio en transactiekosten is de geamortiseerde kostprijs gelijk aan de nominale waarde van de vorderingen. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering.

Debiteuren

De debiteuren zijn bij de eerste verwerking in de balans gewaardeerd tegen de reële waarde, die gelijk is aan de kostprijs op het moment van de transactie. Na deze eerste verwerking vindt de waardering plaats tegen de geamortiseerde kostprijs. De geamortiseerde kostprijs is gelijk aan de nominale waarde van de vordering. Voorzieningen wegens oninbaarheid zijn in mindering gebracht op de aldus bepaalde waarde van de vordering. Deze voorzieningen worden bepaald op basis van individuele beoordeling van de vorderingen.

Liquide middelen

De liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Voor zover liquide middelen niet ter vrije beschikking staan, is hiermee indien noodzakelijk, bij de waardering rekening gehouden.

Eigen vermogen

De grondslag van het eigen vermogen is bepaald als de resultante van de, volgens wettelijke voorschriften en de geldende Richtlijnen voor de jaarverslaggeving, afzonderlijk gewaardeerde activa en de schulden, voorzieningen en overlopende posten.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor verplichtingen en verliezen die op balansdatum in rechte afdwingbaar zijn of zijn aan te merken als een 'feitelijke' verplichting, waarbij het waarschijnlijk is dat voor de afwikkeling van die verplichtingen of verliezen middelen of andere activa de onderneming zullen verlaten en van de verplichtingen en verliezen een betrouwbare schatting is te maken.

Het bedrag dat als voorziening wordt opgenomen, is de beste schatting van de bedragen die noodzakelijk zijn om de betreffende verplichtingen en verliezen af te wikkelen. Bij deze schatting is zoveel mogelijk rekening gehouden met alle risico's en onzekerheden die samenhangen met de voorziening. Voor zover de uitgaven voor de afwikkeling van voorzieningen op derden kunnen worden verhaald, zijn deze vergoedingen niet in de voorziening betrokken, maar als een afzonderlijk actief op de balans opgenomen.

Tenzij anders vermeld in deze toelichting, zijn de voorzieningen gewaardeerd tegen de nominale waarde. Bij waardering tegen de contante waarde is de voorziening contant gemaakt tegen de actuele markttrente per balansdatum (disconteringsvoet vóór belastingen), gebaseerd op hoogwaardige ondernemingsobligaties.

Personeelsbeloningen

Periodiek betaalbare beloningen

Periodiek betaalbare beloningen zoals lonen, salarissen, premies sociale verzekeringen en doorbetalingen bij vakantie en ziekten, zijn als last in de staat van baten en lasten verantwoord. Voor zover deze lasten nog niet zijn voldaan, zijn deze als verplichting in de balans opgenomen.

Verplichtingen aan de pensioenuitvoerder

De verschuldigde premies aan de pensioenuitvoerder zijn als last in de staat van baten en lasten verantwoord. Voor zover de premies nog niet zijn voldaan, zijn deze als verplichting in de balans opgenomen of als een vordering indien de betaalde premiebedragen de verschuldigde premie overtreffen.

Overige voorzieningen

Groot onderhoud

De voorziening ter gelijkmatige verdeling van lasten voor groot onderhoud van gebouwen wordt bepaald op basis van de te verwachten kosten over een reeks van jaren. De voorziening wordt lineair opgebouwd. Het uitgevoerde onderhoud wordt ten laste van deze voorziening gebracht.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Jaarrekening • pagina 16

Langlopende en kortlopende schulden

Alle kortlopende schulden zijn bij de eerste verwerking in de balans gewaardeerd tegen de reële waarde. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de langlopende schulden worden in de waardering bij eerste verwerking opgenomen. Na deze eerste verwerking vindt de waardering plaats tegen de geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. De geamortiseerde kostprijs is gelijk aan de nominale waarde van de schulden bij het ontbreken van (dis)agio. Het verschil tussen de bepaalde boekwaarde en de uiteindelijke aflossingswaarde wordt op basis van de effectieve rente gedurende de geschatte looptijd van de kortlopende schulden in de winst-en-verliesrekening als interestlast verwerkt.

4.4 Grondslagen voor de bepaling van de baten en lasten

Bepaling van baten en lasten

Algemeen

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de in het boekjaar geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het boekjaar op basis van verkrijgingsprijzen.

Winsten op transacties zijn verantwoord in het jaar waarin ze zijn gerealiseerd; verliezen zijn verantwoord in het jaar waarin ze voorzienbaar zijn, rekening houdend met de grondslagen voor voorzieningen.

Baten

De netto-omzet omvat alle opbrengsten uit leveringen van diensten aan derden, minus kortingen en geheven belastingen. Opbrengsten van diensten worden opgenomen op het moment dat de diensten zijn verricht of naar rato waarin de diensten zijn verricht. De kostprijs van deze diensten wordt aan dezelfde periode toegerekend.

Lasten

De lasten worden bepaald op basis van historische uitgaafprijzen. Afschrijvingen zijn berekend volgens de grondslagen vermeld bij de vaste activa.

De onderdelen van de subsidie en de overige bijdragen die bestemd zijn voor collectieaankopen worden evenals de collectieaankopen zelf in de staat van baten en lasten verantwoord. De bedragen ten behoeve van collectieaankopen die ultimo boekjaar nog niet zijn besteed, worden toegevoegd aan het bestemmingsfonds collectievorming. Hier worden in een later stadium collectievoorwerpen van verworven.

Financiële baten en lasten

De rentebaten betreffen het van derden ontvangen en te ontvangen bedrag aan interest over het boekjaar.

De rentelasten betreffen het betaalde en te betalen bedrag aan interest over het boekjaar.

4.5 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld op basis van de indirecte methode. Het is afgeleid van de staat van baten en lasten en de mutaties in de begin- en eindbalans. Balansmutaties waarmee geen kasstromen gepaard gaan, worden niet opgenomen.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatie doeleinden
ABAB Accountants B.V.

Jaarrekening • pagina 17

5 Toelichting op de posten van de jaarrekening

5.1 Vaste activa

Materiële vaste activa

Het waardeverloop van inventaris is als volgt samen te vatten:

	€
<i>Stand begin boekjaar</i>	
aanschaffingsprijs	1.127.749
cumulatieve afschrijvingen	-778.872
Boekwaarde	348.877
<i>Mutaties</i>	
afschrijvingen	-105.813
<i>Stand einde boekjaar</i>	
aanschaffingsprijs	1.127.749
cumulatieve afschrijvingen	-884.685
Boekwaarde	243.064

Andere vaste bedrijfsmiddelen

De afschrijvingen zijn gebaseerd op een gemiddelde gebruiksduur van 3 tot 10 jaar.

5.2 Vlottende activa

Vorraden

Handelsgoederen

Dit betreft de voorraad kunstartikelen en boeken die in de eigen museumwinkel worden verkocht.

Vorderingen

Alle vorderingen hebben een looptijd korter dan één jaar.

Omschrijving	31-12-2020	Looptijd langer dan 1 jaar
	€	€
overige vorderingen	44.450	-
overlopende activa	259.568	-
belastingvorderingen	20.199	-
	324.217	-

Liquide middelen

De liquide middelen zijn vrij beschikbaar en terstond opeisbaar.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Jaarrekening • pagina 18

5.3 Eigen vermogen

Bestemmingsreserves

Het verloop van de bestemmingsreserves is als volgt:

	bestemmings- reserve Radical Austria	Bestemmings- reserve innovatie	Totaal
	€	€	€
stand begin boekjaar	-	-	-
uit resultaatbestemming	142.307	80.000	222.307
stand einde boekjaar	142.307	80.000	222.307

De bestemmingsreserve Radical Austria is gevormd door het bestuur voor mogelijke exploitatietekorten van de tentoonstelling in 2021, waarvan de omvang nog onduidelijk is.

De bestemmingsreserve innovatie is gevormd door het bestuur en zal worden ingezet voor toekomstige bestedingen op het gebied van innovatie. De bestemmingsreserve mag maximaal 5% van de jaarlijkse lasten bedragen conform de beschikking van de gemeente 's-Hertogenbosch.

Bestemmingsfondsen

Het verloop van de bestemmingsfondsen is als volgt:

	Bestemmings- fonds collectievormin- g	Bestemmings- fonds Coronaproblem en 2021 e.v.	Totaal
	€	€	€
stand begin boekjaar	234.719	-	234.719
uit resultaatbestemming	22.709	39.685	62.394
stand einde boekjaar	257.428	39.685	297.113

Tijdens de verzelfstandiging in 2013 is overeengekomen dat jaarlijks een bedrag van minimaal € 48.000,- aan dit bestemmingsfonds wordt toegevoegd. In 2020 heeft het bestuur gemeend dat dit bedrag geïndexeerd moet worden om ook in de toekomst aansprekende collectieaankopen te kunnen blijven doen. In 2020 is € 51.656,- aan dit bestemmingsfonds toegevoegd. De werkelijke kosten in de staat van baten en lasten voor aankopen die dit aar hebben plaatsgevonden, worden aan dit bestemmingsfonds onttrokken.

Het bestemmingsfonds Coronaproblemen is gevormd vanuit de vergoedingen met betrekking tot de coronaschade 2020 en is bestemd voor het opvangen van tegenvallers in 2021 in relatie tot corona.

Egalisatiereserve inrichting

Het verloop van de egalisatiereserve inrichting is als volgt:

	Stand per 01-01-2020	Onttrekking boekjaar	Stand per 31-12-2020
	€	€	€
reserve inrichting	331.146	96.921	234.225

De egalisatiereserve inrichting is gevormd omdat de stichting de materiële vaste activa om niet in eigendom heeft verkregen. De impliciet hierbij verkregen subsidie is opgenomen in een egalisatiereserve inventaris. De jaarlijkse afschrijvingen op deze inventaris en inrichting zullen ten laste van de egalisatiereserve worden gebracht.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Jaarrekening • pagina 19

Overige reserves

In de overige reserves hebben zich de volgende mutaties voorgedaan:

	€
Stand begin boekjaar	416.166
<i>Mutatie gedurende de periode</i>	
allocatie van het resultaat	16.921
Stand einde boekjaar	433.087

De overige reserves hebben betrekking op de ingehouden winsten.

De overige reserves worden aangehouden als weerstandsvermogen om eventuele financiële tegenvallers in de toekomst op te vangen.

5.4 Voorzieningen

Overige voorzieningen

Voorziening voor groot onderhoud

	€
stand begin boekjaar	160.026
<i>Mutaties</i>	
gebruik van voorzieningen	53.269
stand einde boekjaar	213.295

Voorziening voor groot onderhoud

De voorziening voor groot onderhoud is gevormd om de kosten voor het huurdersdeel van het groot onderhoud van het pand gelijkmatig over de jaren te verdelen.

De voorziening is gebaseerd op een 10 jarig onderhoudsplan, wat is opgesteld in opdracht van de beheerstichting van het pand en heeft betrekking op de geschatte kosten voor huurdersonderhoud over een periode van 10 jaar.

5.5 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Huurverplichtingen

Door de stichting zijn huurverplichtingen aangegaan met de Stichting Beheer Museumkwartier voor de huur van het pand.

Daarnaast is er sprake van een huurverplichting ten aanzien van de printers. Deze overeenkomst is aangegaan per september 2017 en heeft een looptijd van 72 maanden. Het maandelijkse huurbedrag bedraagt € 560.

Niet in balans opgenomen regelingen

De stichting heeft de plicht tot het doen van aangifte vennootschapsbelasting. Door fiscale verrekenbare verliezen uit het verleden en fiscale faciliteiten is geen sprake van te betalen vennootschapsbelasting.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

5.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2020

Werknemers (in fte)

Gedurende het boekjaar waren bij de Stichting gemiddeld 18,2 werknemers werkzaam (in 2019 gemiddeld 15,4 werknemers), uitsluitend binnen Nederland.
De indeling naar bedrijfsfunctie is als volgt:

	2020 Aantal	2019 Aantal
	<u>Binnenland</u>	<u>Binnenland</u>
A Directie	1,0	1,0
B Algemeen	17,2	14,4
	<u>18,2</u>	<u>15,4</u>

Lonen, salarissen en sociale lasten

De samenstelling van deze post is als volgt:

	<u>2020</u>	<u>2019</u>
	€	€
lonen en salarissen	811.336	642.822
sociale lasten	130.205	119.904
pensioenlasten	89.933	80.786
	<u>1.031.474</u>	<u>843.512</u>

Pensioenlasten

	<u>2020</u>	<u>2019</u>
	€	€
ten laste van het boekjaar gebrachte premies	89.933	80.786
Totaal pensioenlasten	<u>89.933</u>	<u>80.786</u>

Afschrijvingen

De samenstelling van deze post is als volgt:

	<u>2020</u>	<u>2019</u>
	€	€
afschrijvingen op materiële vaste activa	105.813	103.326

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.
Jaarrekening • pagina 21

WNT verantwoording 2020

T. de Rijk

Functiegegevens	Directeur-bestuurder
Aanvang en einde functievervulling in 2020	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband (in fte)	1 fte
Gewezen topfunctionaris?	nee
(Fictieve) dienstbetrekking?	nee
Individueel WNT-maximum	€ 201.000
Beloning incl. belastbare onkostenvergoedingen	€ 98.814
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 12.314
Subtotaal	€ 111.128
-/- Onverschuldigd betaald bedrag	€ -
Totaal bezoldiging	€ 111.128
Verplichte motivering indien overschrijding	n.v.t.

Gegevens 2019

Aanvang en einde functievervulling in 2019	1/1 - 31/12
Omvang dienstverband 2019 (in fte)	1 fte
Beloning incl. belastbare onkostenvergoedingen	€ 98.530
Beloningen betaalbaar op termijn	€ 12.314
Totaal bezoldiging 2019	€ 110.844

	T. Eliëns	C. Mennen	J. Veenendaal	P. Schuit
Functiegegevens	Voorzitter	Lid	Lid	Lid
Aanvang en einde functievervulling in 2020	1/1 - 31/12	1/1 - 9/7	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12
Individueel WNT-maximum 2020	€ 30.150	€ 11.725	€ 20.100	€ 20.100
Beloning	€ -	€ -	€ -	€ -
Belastbare onkostenvergoedingen	€ 334	€ -	€ -	€ -
Beloningen betaalbaar op termijn	€ -	€ -	€ -	€ -
Subtotaal	€ 334	€ -	€ -	€ -
Onverschuldigd betaald bedrag	€ -	€ -	€ -	€ -
Totaal bezoldiging	€ 334	€ -	€ -	€ -
Verplichte motivering indien overschrijding	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Gegevens 2019				
Aanvang en einde functievervulling in 2019	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	1/1 - 31/12	10/12 - 31/12
Beloning	€ -	€ -	€ -	€ -
Belastbare onkostenvergoedingen	€ -	€ -	€ -	€ -
Beloningen betaalbaar op termijn	€ -	€ -	€ -	€ -
Totaal bezoldiging 2019	€ -	€ -	€ -	€ -

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

's-Hertogenbosch, 28 mei 2021

Het bestuur

T.R.A. de Rijk

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Overige gegevens

Accountantscontrole

De Stichting heeft de jaarrekening laten controleren door ABAB Accountants B.V.
De controleverklaring is hierna opgenomen.

ABAB Accountants B.V.

28 MEI 2021

Voor identificatiedoeleinden
ABAB Accountants B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het bestuur en de Raad van Toezicht van Stichting Design Museum Den Bosch

A. Verklaring over de in het financieel verslag opgenomen jaarrekening 2020

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2020 van Stichting Design Museum Den Bosch te 's-Hertogenbosch gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit financieel verslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Design Museum Den Bosch per 31 december 2020 en van het resultaat over 2020 in overeenstemming met de bepalingen van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving RJ 640 "Organisaties zonder winststreven" en de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector (WNT).

De jaarrekening bestaat uit:

1. de balans per 31 december 2020;
2. de staat van baten en lasten over 2020; en
3. de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben deze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Design Museum Den Bosch zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

B. Verklaring over de in het financieel verslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het financieel verslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag;
- andere informatie zoals vereist door RJ-Richtlijn 640 Organisaties zonder winststreven.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de controle of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie in overeenstemming met de bepalingen van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving RJ 640 "Organisaties zonder winststreven" en de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector (WNT).

C. Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met de bepalingen van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving RJ 640 "Organisaties zonder winststreven" en de bepalingen van en krachtens de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen in de publieke en semipublieke sector (WNT). In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten en fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

het bestuur en de Raad van Toezicht, is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van Stichting Design Museum Den Bosch.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met de met governance belaste personen onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Tilburg, 28 mei 2021

ABAB Accountants B.V.

E.R. van Honk RA